

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΤΟΣ Β'.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 27 ΜΑΡΤΙΟΥ 1882

ΑΡΙΘ. 12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.—Αἱ κοινωνικαὶ τῶν εὐπαιδευτῶν δυσχερεῖαι.—Ὁ Φίλοιστ τοῦ ἐκτὸς τραγωδίας τραγωδοποιούντος Goethe.—Παιδαγωγικά: Κρίσεις περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων κ. Θ. Πετρίδου διὰ Β. διατάγματος προτεινομένης μεταρρυθμίσεως τῶν ἐν ἐν τοῖς διδασκαλείοις τῆς φιλεκαπαιδευτικῆς ἐταιρίας διδασκῶν μαθημάτων καὶ πτυχιᾶκῶν ἐξετάσεων.—Ἰουλίου Σίμωνος: ὁ μικρὸς πολίτης.—A. Genevay: Ἡ πολιορκία τῆς Φλωρεντίας.

ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΩΝ ΕΥΠΑΙΔΕΥΤΩΝ

ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ

Ἐπιθεωρῶν τὸν ἑλληνισμὸν, τοῦ ὁποῦ αἱ συνέπειαι τὸν τρομάζουσι, καὶ ὅμως οὐδεὶς τολμᾷ ν' ἀτενίσῃ αὐτό. Ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος ὁ ἑλληνισμὸς ὁμοιάζει τὴν περὶ τὴν λυχνίαν στρεφομένην πεταλούδαν, ἐλκομένην ὑπὸ τῆς λάμπσεως τοῦ φωτός.

Ὁ ἑλληνισμὸς, ὀφείλων εἰς τὴν σοφίαν, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας τὸ ἑαυτοῦ κλέος, καὶ αὐτὴν τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀπελευθέρωσίν του, μείνας δὲ ἐντεῦθεν αἰῶνας ὅλους εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας, ἐπόμενον ἦτο, ἅμα ὡς ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν του νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰ γράμματα, ὡς διψῶσα ἔλαφος.

Κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος οἱ ἑλληνες γραμματικοὶ ἦσαν λίαν εὐάριθμοι, ἐντεῦθεν καὶ ὀλίγιστα καὶ εἰς μόνας τὰς πρωτεύουσας πόλεις συνεστήθησαν σχολεῖα. Ἄλλ' ἤδη ἐντὸς ἡμίσεως αἰῶνος, οὐ μόνον καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀνάλογα πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τοὺς πόρους δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ παντὸς εἴδους ἐκπαιδευτήρια, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, παντοῦ, ἔνθα ὑπάρχει συνοικισμὸς Ἑλλήνων, καὶ ἐὰν ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀλίγας καὶ οὐχὶ πολὺ εὐπορούσας οἰκογενείας.

Εἶναι τὸ τοιοῦτον δεῖγμα τῆς ἐξαιρέτου τοῦ ἑλληνισμοῦ φύσεως, εἶναι τεκμήριον τῆς εἰς τὸν πολιτισμὸν ἐμφύτου αὐτοῦ τάσεως, ὑπῆρξε δὲ καὶ λελογισμένον καὶ συνετόν, διότι ἄνευ τῆς διανοητικῆς αὐτοῦ ἀναπτύξεως καὶ μορφώσεως δὲν ἤθελε τοσοῦτον ταχέως προαχθῆ ἑθελῶς κοινωνικῶς, προσκτῆσει ὑπόληψιν, ἐμπνεύσει ἢ ἐνέπνευσεν ἐμπιστοσύνην, καὶ ἐπαρκέσει εἰς τὰς ἀπείρους ἀνάγκας ἠθικὰς τε καὶ ὕλικὰς, τὰς προελθούσας ἐκ τοῦ τὰ πάντα καταστρέψαντος πολυετοῦ πολέμου.

Ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις, ἦτο, εἶναι καὶ ἔσαι ἔσεται ἀπαραίτητος χρήσιμος διὰ πάντας πάσης τάξεως καὶ παντὸς ἐπαγγέλματος, ἵνα δύναται ὁ σιδηρουργός, ὁ λεπτοουργός, ὁ τέκτων καὶ οἰουδήποτε ἄλλου ἐπαγγέλματος νὰ χαράττη ἐν σχέδιον, καὶ συντάττη τὸν παντὸς ἔργου ἀπαιτούμενον προὑπολογισμὸν καὶ ἰσολογισμὸν. Ἐν δὲ ταῖς ὥραις τῆς ἀργίας του νὰ ἀναγινώσκῃ ἐν ταῖς ἐφημερίαις τὰς νεωτέρας βελτιώσεις καὶ ἐφευρέσεις. Τέλος διὰ τῆς ἀναγνώσεως συγγραμμάτων νὰ λεπτύνη τὸ πνεῦμά του καὶ ἐξευγενίσῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καθ' ὃν καιρὸν διὰ τῆς ἐργασίας ἐνισχύει τὰς σωματικὰς του δυνάμεις.

Ἡ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ, ὡς ἀποκαλεῖται, σχολείου τῶν γραμμάτων σπουδῆ, ἔπρεπε μάλιστα νὰ εἶναι

υποχρεωτική. Ἐσφαλεν ἡ ἐξουσία μὴ διοργανώσασα πρακτικώτερον τὴν κατωτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ μὴ ἀναγράψασα εἰς τὸν προϋπολογισμόν τῶν δαπανῶν τοῦ κράτους κονδύλιον ὅσον οἷόν τε δαπανηρὸν πρὸς περιθάλψιν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν εἰς τὰς ἀγυῖας βιούντων ἀπόρων παίδων, διότι τούτου τοῦ σωτηριώδους μέτρου ἐνεκεν ἀντὶ νὰ σκέπτηται αὕτη πῶς νὰ εὐρύνη τὰς φυλακὰς τῶν ἐγκληματιῶν, ἤθελε τὰς περιορίσῃ δι' ἔλλειψιν τοιούτων. Ἦθελεν, ἂν οὐχί, καλυφθῶσιν ἐντελῶς αἱ τῆς σπουδῆς δαπάναι, οὐσιωδῶς μειωθῶσιν ἐκ τῆς οἰκονομίας τῶν δαπανῶν πρὸς τιμωρίαν τῶν κακούργων, οἱ δὲ εἰς τὴν ἀκολασίαν ῥέποντες ἐγκαταλελειμμένοι παῖδες ἤθελον ἀφεύκτως μεταβληθῆ εἰς χρηστοὺς καὶ χρησίμους πολίτας.

Ἴδου ἐν κυβερνητικὸν καὶ κοινωνικὸν συνάμα ἱερὸν καθήκον, οὗτινος τὰς κοινὰς τῆς ἀπρονοησίας των συνεπειὰς καθεκαστὴν γευόμεθα καὶ τὸ ὅποῖον ὁ πρὸς τὴν μέσσην καὶ ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν ἔρωσ καθιστᾷ ἀνάξιον ἢς ἤξιζε προσοχῆς καὶ σπουδῆς.

Ἐνταῦθα, ἔνθα αἱ ἀγυῖαι βρύθουσι παίδων ἐγκαταλελειμμένων καὶ εἰς βαθμὸν ἀπαραδειγματίστον ἀναγῶγων, ἔνθα μυθώδη χαρακτῆρα ἔλαβον τὰ καθεκαστὴν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ διαπραττόμενα ἐγκλήματα ὑπ' αὐτῶν, δυστυχῶς, τῶν ὁμογενῶν ἡμῶν, πόσον δὲν ἤθελεν εἶναι σωτηριώδες τὸ μέτρον τῆς υποχρεωτικῆς τῶν τοιούτων παίδων μαθήσεως καὶ μορφώσεως! Ἀλλὰ τίνες ν' ἀναλάβωσι τὸ λίαν δαπανηρὸν τοῦτο ἔργον; Ποῦ οἱ πόροι; ποῦ ἡ ἐξουσία;

Τὰ τοιαύτης φύσεως ἔργα ἀνάγονται εἰς αὐτὰς τὰς κυβερνήσεις ἐπ' ἀγαθῶ τῶν ἐθνῶν, δυστυχῶς ὁμως εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπικράτειαν ἢ τῶν γραμμάτων σπουδῆ παραμελεῖται εἰς βαθμὸν ἀληθῶς ἀκατανόητον. Μόνον εἰς τινα τουρκικὰ σχολεῖα εἰς τὰς πρωτεύουσας πόλεις, ἐὰν ἐσμέν καλῶς πληροφορημένοι, χορηγεῖ ἡ κυβέρνησις τὴν ὑλικὴν αὐτῆς συνδρομήν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν λεπτόν δαπανᾷ ἐκ τῶν πολλῶν πολυειδῶν καὶ ἀνυπολογίστων εἰσοδημάτων,

ἄπερ ἐκ τῆς ἐργασίας, ἐξαιρέσει τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, καρποῦται πρὸς συντήρησιν τῶν ξένων ἐκπαιδευτηρίων.

Οἱ εὐποροὶ τῆς πόλεως κάτοικοι ὁμογενεῖς, ἀδιακρίτως ἐθνότητος, συνδράμουσι μετὰ γενναιότητος περιλαλήτου εἰς τὰς κοινοτικὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας, δι' ὅπερ δύσκολον καθίσταται ν' ἀναλάβωσι πλείονα βάρη, καὶ μάλιστα τὴν διατροφήν μόρφωσιν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν εἰς τὰς ἀγυῖας πολυαριθμῶν παίδων, οὐ μόνον διὰ τὸ πολυδάπανον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δυσκυβέρνητον τῶν τοιούτων. Ἠδύναντο οὐχ ἥττον νὰ δεικνύωσιν ἀνώτερον τοῦ τῆς πολυτελοῦς ἐκπαιδεύσεως ἐνδιαφέρον, ἢς τινος τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τινος βαρύνουσιν ἐπὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν.

Τὸ δυσοικονόμητον τῶν ἐν Ἑλλάδι θεσοθηρῶν αὕτη ἡ μεγάλη καὶ ἀθεράπευτος ἀποβάσα πληγὴ, ποῦ ἄλλοῦ χρεωστεῖται ἢ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν νέων ἀπόρων οἰκογενειῶν ἀρνούμενων, ἅμα ὡς περαιώσῃ τὰ γυμνασιακὰ μαθήματα, καὶ πολὺ δικαίως, νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἐπαγγέλματα ἀνάξια τῆς περιωπῆς, ἐν ἧ δια τῶν γραμμάτων ἀνῆλθον.

Οἱ τοιοῦτοι, ὅπως τοποθετηθῶσι καὶ ζήσωσι, φοβερὰ παίζουσι ἐμμέσως τὴν ἐξουσίαν, περιάγοντες βουλευτὰς καὶ κυβέρνησιν εἰς ἣν βλέπομεν καὶ θλιβόμεθα ἀνάγκην τοῦ νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ καθήκον αὐτῶν, συνωδᾷ τῇ μεγάλῃ αὐτῶν ἀποστολῇ καὶ ἐν συνειδήσει.

Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, εἴτε ἀποκαμόντες, εἴτε μὴ ἀνεχόμενοι νὰ γίνωνται ὀχληροὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς τῇ πολιτείᾳ καταφεύγουσι παντοῦ πρὸς ἐξεύρεσιν ἔργου ἀνταξίου τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν κοινωνικῆς περιωπῆς των, ἔνιοι τῶν ὁποίων καὶ παρὰ τὴν φύσιν καὶ παρὰ τὸν προορισμὸν των ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἀπαιτοῦν φύσιν ἰδιάζουσαν καὶ εἰδικὴν ἐκπαίδευσιν διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα.

Ἐν Τουρκίᾳ ἰδίως εὖρον πολλοὶ τῶν τοιούτων ἀποκατάστασις, διότι τὸ τῆς μαθήσεως αἶσθημα εἶχε καὶ παρὰ τοῖς ἐν αὐτῇ Ἑλλησι θεωρηθῆ ὡς τὸ μόνον τῆς προαγωγῆς εἰς τε

τὸν πολιτισμὸν καὶ τῆς εὐημερίας μέσον. Ἦσαν λοιπὸν οἱ λόγιοι καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὸν ἑλληνισμὸν λίαν ὠφέλιμοι μέχρι τινός. Ἀλλ' ἀπὸ τινος καὶ ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ τῶν τοιούτων παρατηρεῖται, ὅτι μεταξύ των διεγέρθη πάλῃ ὑποτιμήσασα σπουδαίως τὸ εὐγενὲς τῆς διδασκαλίας ἐπάγγελμα, μειώσασα τὸ ἐκ ταύτης προσδοκώμενον ἠθικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ὀρθῆς καὶ μεθοδικῆς διδασκαλίας προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα, καὶ καταστήσασα αὐτοὺς ἀπὸ περιβλέπτους εἰς ταπεινοὺς, ὡς μὴ ὠφείλε θεράποντας τῶν διεπόντων ἰδιωτικὰ ἐκπαιδευτήρια.

Μετὰ τοὺς γραμματισμένους ἔρχονται οἱ ἐπιστήμονες πάσης σχολῆς· αὐτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες καταβάλλουσι ὑγείαν καὶ περιουσίαν ὄλην εἰς ἀνταλλαγὴν ἐνός πτυχίου, τῶν ὁποίων ὁ βίος, ἅμα ὡς εἰσέλθωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, καθίσταται ψυχικῶς πράγματι βίος ἀβίωτος.

Κατερχόμενοι οὗτοι εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἐκ τοῦ ιδεώδους, παρ' ᾧ αἱ θεωρίαι ἀπεχώριζαν αὐτοὺς τῶν κοινωνικῶν περιπετειῶν, δυνάμεθα εἰπεῖν, ἐκπλήσσονται ἐπὶ τῇ γενομένη κοινωνικῇ προτιμήσει, οὐχί εἰς τὸν πνευματικόν, ἀλλ' εἰς τὸν ὑλικὸν πλοῦτον, τὸν ὅποιον οὗτοι χάριν τῶν φώτων καὶ τῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅπως ἀνέλθωσιν εἰς ἀνωτέραν τῶν κοινῶν θνητῶν περιωπῆν ἐδαπάνησαν.

Ἐξίστανται, συναντῶντες ἀνθρώπους κοινούς μὲν ἀπαιδέτους καὶ ἀμορφώτους, ἀλλ' ἀσχοληθέντας εἰς ἐπικερδεῖς ἐπιχειρήσεις, διαμφισβητοῦντας πρὸς αὐτοὺς τὰ πρωτεῖα. Εἶναι ἀληθῶς ἡ θέσις τῶν εὐπαιδύτων, ἐκείνων μάλιστα, οἵτινες ἔχουσι τὴν τύχην νὰ ζῶσιν εἰς ὑλικὰς καὶ κερδοσκοπικὰς κοινωνίας ὑπὸ ταύτην τὴν ἠθικὴν ἐποψίν ἀφόρητοι.

Ἀλλὰ τὸ θέμα μας δὲν ἀποβλέπει εἰς ψυχολογικὰς ἐρεῦνας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν ὑλικὴν τῶν ἐπιστημόνων καὶ τῶν εὐπαιδύτων ἐν γένει εὐημερίαν. Ἀφορᾷ τὴν θέσιν ἐν ἧ διατελοῦσιν ἤδη καὶ ἀποβήσεται, ἐὰν ὁ πρὸς τὴν μέσσην καὶ τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν δεικνυόμενος ζήλος ἐξακολουθήσῃ.

Παραδειγματιζόμενοι, ἐξ ὧν ἡμεῖς αὐτοὶ

βλέπομεν ἐνταῦθα, συμπεραίνομεν, ὅτι τὸ κακὸν ἐπιτείνεται καὶ πρὸς πάντα τὰ λοιπὰ μέρη, ἔνθα ὁ ἑλληνισμὸς δεσπόζει. Εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς νέοι γνωστοὶ μας ἐν Ἑλλάδι τελειοδίδακτοι τοῦ γυμνασίου προσήλθον ζητοῦντες ἀποκατάστασις, ὅπως κορέσωσι τὴν ἐκ τῆς ἀργίας καὶ ἀπραξίας ἀφόρητον αὐτῶν πενίαν καὶ πολλὰς ἐπὶ ματαίῳ ἐκρούσαμεν πρὸς τοῦτο θύρας.

Εἶναι δὲ πασίγνωστον, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀπὸ ἐτῶν ἀποκατεστημένοι ἐνταῦθα ἰατροὶ καὶ δικηγόροι ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀπολύτους αὐτῶν ἀνάγκας. Ποῦ νὰ εὐρωσὶ τὴν ἐργασίαν οἱ νεώτεροι; Πόσους ἐξ αὐτῶν δὲν ἠκούσαμεν μετὰ βαρυαλγούσης καρδίας νὰ αἰτιῶνται ἑαυτοὺς διότι κατηνάλωσαν τὴν ἡλικίαν τῆς ἐνεργείας, καὶ ἐδαπάνησαν χρήματα πρὸς ἐκπαίδευσιν ἀδυνατοῦσαν νὰ συντηρήσῃ αὐτοὺς.

Πόσοι δὲν ἐπώλησαν καὶ τὸν μόνον ἀγρόν, ἐξ οὗ συνετήρουν οἱ γονεῖς των αὐτοὺς καὶ τὰς οἰκογενεῖας των ἐπὶ τῇ ἐλπίδι καλλιτερεύσεως καὶ αὐτῶν καὶ τῶν τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως των καταβαλόντων γονέων χωρὶς οὐδόλως νὰ φανῶσιν αὐτοῖς χρήσιμοι!

Ἄ! Ἡ θέσις τῶν τοιούτων εἶναι ἀλγεινὴ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπεγνωσμένη ἀποβαίνει ἢ τῶν γονέων ἐκείνων, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς των περιωπῆς εἰσὶν ἠναγκασμένοι νὰ ἐκπαιδέωσι καὶ μορφώσωσι τὰ τέκνα των, ὅπως καθέξωσιν ἀντάξιον κοινωνικὴν θέσιν, ἀναλογιζόμενοι ὅτι αἱ θέσεις καταλαμβανόμεναι ὑφ' ἀπάντων πάσης κοινωνικῆς τάξεως εἰσὶ πληρωμένοι.

Ἡ παράτασις τῶν σπουδῶν τῶν τέκνων εὐπόρου οἰκογενείας ἀπαιτεῖ ὄλην περιουσίαν, πολλοὶ τῶν ὁποίων πολλάκις μέχρι οὗ ἐκπαιδεύσωσι τὰ τέκνα των δαπανῶσι πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Πῶς νὰ μὴ τρομάζῃ καὶ τοὺς ἀπελπίζει ὁ τῶν εὐπαιδύτων πλασιασμός;

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις, παραδέχεται σύμπας ὁ κόσμος, ὅτι συνέβαλε καὶ συμβάλλει πρὸ παντός εἰς τὴν ἠθικοποίησιν, τὴν βᾶσιν

ταύτην πάσης ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου καταδείκνυται, ὅτι ὑπερτερῆ τὸ προγονικὸν ἡμῶν ἀξίωμα. — Πᾶν μέτρον ἄριστον. — Καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἔντιμοι καὶ ἀκαμπτοὶ χαρακτῆρες ἐκ τῆς ἀνάγκης πιεζόμενοι ἐπὶ τέλους ἐνδίδουσι.

Τὸ κακὸν δέ, ὅπερ καταβιβρώσκει ἀπὸ τινος καὶ πολιτείαν καὶ κοινωνίαν, τολμῶμεν εἰπεῖν, δὲν εἶναι μόνον ἀπόρροια τῆς ἀμαθείας, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἀναγκῶν, ἃς ἐπέφερον ἡ ἀπραξία τοῦ πλεονασμοῦ τῶν εὐπαιδευτῶν ἐν στενῷ χώρῳ. Ἡ ἀπραξία φυσικῶς γεννᾷ τὴν πολυπραγμοσύνην, τὴν ῥαδιουργίαν, τὴν διαβολὴν καὶ αὐτὴν τὴν συκοφαντίαν.

Οἱ εὐπαίδευτοὶ ἀποτελοῦσι τάξιν κοινωνικὴν, ἧς αἱ ἀνάγκαι δὲν ὑπολογίζονται ὡς αἱ τοῦ λαοῦ. Οὗτοι πρέπει νὰ ζήσωσι κοσμίως καὶ ἀξιοπρεπῶς ἐπαξίως τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ὁποίων αὐτοὶ πρωτίστως ἐκπροσωποῦσι καὶ τῆς ὑπὸ τῆς κοινωνίας εἰσαχθείσης ἠθικοφθόρου πολυτελείας, στερούμενοι δὲ καὶ ἀμηχανοῦντες κάκιστα ἐπιδρῶσιν ἐπ' αὐτὴν τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν.

Εἶναι φεῦ! ἀλήθειαι αὗται, ἀλλ' ἐξ ἐκείνων αἵτινες ἐκφερόμεναι ἰσοδυναμοῦσι πρὸς βλασφημίαν. Ὁ τολμῶν νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτας σκέψεις οὐ μόνον ἀσεβῆς πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν γραμμάτων λογισθήσεται, ἀλλὰ καὶ θρασὺς μέχρι φρενοβλαβίας ἴσως, θέλει καταλογισθῆ.

Ἐχομεν τὴν συναίσθησιν τοῦ ὁποίου διατρέχομεν κινδύνου προβάλλοντες τὸν περιορισμὸν τῆς πρὸς πάντας ἤδη προσιτῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ἐνισχυόμεθα ἐκ τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκομεν σκοποῦ.

Ἐπιζητοῦντες τὴν περιστολὴν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν λογίων καὶ τῶν ἐπιστημόνων προάγομεν αὐτὴν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα, ἀποτροπιαζόμενοι τὴν ἡμιμάθειαν καὶ τὰς ἐκ ταύτης ὀλεθρίας συνεπείας.

Ἐσμὲν ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ σεμνυόμεθα, διότι οἱ διαπρέποντες μεταξὺ τῶν εὐπαιδευτῶν εἰσι τὰ τοῦ λαοῦ τέχνα, εἰς τὴν καρδίαν τῶν ὁποίων δὲν εἰσδύει ἡ τῶν θωπειῶν διαφθορὰ καὶ εἰς τὴν διάνοιαν δὲν ὑψοῦται ἡ ἔπαρσις τοῦ πλοῦ-

του, ἀλλὰ κεφάλαια αὐτῶν ἐπίζηλα εἰσὶν ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ εὐφυΐα προσόντα, ἅπερ, δυστυχῶς προσέκρουσαν πολλάκις καὶ πρὶν εἰσέτι ἀναπτυχθῶσιν ὡς ἐκ τῆς ἀσπλάγχχνως παρακολουθούσης πενίας.

Ἄλλὰ διότι ἀνήκομεν εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐνδιαφερόμεθα ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς τῶν τέκνων αὐτοῦ εὐημερίας, ὑπὲρ τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, θέλομεν διὰ τοὺς ἔχοντας τὰ προσόντα ταῦτα καὶ μόνους κτῆμα αὐτῶν ἀπροσπέλαστον διὰ τοὺς φύσει εἰς ἐπαγγέλματα βιομηχανικὰ καὶ βιοποριστικὰ προωρισμένους τὴν ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν, ὅπερ ἐπιτευχθήσεται τῇ συνδρομῇ καὶ ὑποστηρίξει τῶν ἀπόρων διαπρεπῶν σπουδαστῶν ὑπὸ τε τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς κοινωνίας.

Τότε καὶ μόνον, τότε δύναται ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀκαδημία νὰ προσκτῆσθαι ἀκαδημαϊκοῦς, ὅποταν οἱ τοιοῦτοι τῶν σπουδαστῶν τύχωσι τῆς δεούσης προστασίας πρὸς πλήρη καὶ ἀνελλειπῆ ἐκπαίδευσιν, καὶ δὲν χάνονται διδάσκοντες, ὅπως πορισθῶσι τὸν ἡμερήσιον τῆς συντηρήσεώς των ἄρτον, θλιβόμενοι ἐντεῦθεν ψυχικῶς, καὶ πάσχοντες σωματικῶς, καθ' ὃν καιρὸν σπουδάζοντες ἔχουσιν ἀνάγκην ἡσυχίας πνεύματος καὶ ἀναπαύσεως σώματος.

Ἡ ὑποχρεωτικὴ προκαταρκτικὴ τῶν γραμμάτων μάθησις τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ εἰς τὰς ἐπιστήμας προαγωγή τῶν ἐπὶ φιλομαθείᾳ καὶ εὐφυΐᾳ διακρινομένων ἀπόρων σπουδαστῶν περίθαλψις ἐξ ἄλλου, ταῦτα ἔπρεπε νὰ περισπῶσιν ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν τῆς κοινωνίας καὶ ἐξουσίας. Χάριν τῶν τοιούτων ἡ μᾶλλον πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως, ἣτις ἀπαντᾶται ἀνὰ πᾶν βῆμα συναλλαγῆς, ἔπρεπε τῶν πλουσιῶν τὰ βαλάντια ν' ἀνοίγωσι καὶ ὁ προὑπολογισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ν' ἀναγράψῃ γενναῖον χρηματικὸν ποσόν.

Ἡ κυβέρνησις ὤφειλεν ἐπὶ τῶν τοιούτων μεγάλων κοινωνικῶν ζητημάτων νὰ δειχθῆ ἴση κατὰ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἀποφασιστικὴ. Εἶναι καιρὸς νὰ κατανοήσῃ αὐτὴ ποῦ ἐξῴθη τὸν ἑλληνισμὸν ἡ τῶν γραμμάτων ἐπιπόλαιος καὶ

Ο ΦΑΟΥΣΤ

ΤΟΥ

ΕΚΤΟΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ ΤΡΑΓΩΔΟΠΟΙΟΥΝΤΟΣ

GŒTHE

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν.)

Ἐν Θύλῃ¹ ἦν βασιλεὺς τις ἀγαθός, εἰς δὴ ἑταῖρα του θνήσκουσα ἐδωρήσατο ποτήριον, ὅπερ περὶ πλείστου ἐποιεῖτο καὶ ἐξεκένου κατὰ πᾶν συμπόσιον. Ἐν τῇ δύσει δὲ τοῦ βίου του ἠρίθμησε τὰς πόλεις τοῦ βασιλείου του, ἐκληροδότησεν αὐτὰς εἰς τὸν κληρονόμον του, πλὴν τοῦ ποτηρίου. Καθήμενος δὲ εἰς τὸ βασιλικὸν δεῖπνον, καὶ περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν του ἐν μεγάλῃ τῶν πατέρων του αἰθούσῃ τοῦ παρὰ τὴν θάλασσαν πύργου, ἀνέστη ὁ γέρον οἰνοπότης, ἐξέπιε τὸ ἔσχατον πόμα καὶ ἔρριψε τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο ποτήριον εἰς τὴν θάλασσαν, εἶδεν αὐτὸ καταπίπτον, πληρούμενον, καὶ βυθίζομενον εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης, οἱ ὀφθαλμοὶ ἤρχισαν νὰ δύωσι, καὶ οὐδέποτε οὔτε σταγόνα ἔπιε.

Τὸ ἄσμα τοῦτο λογίζεται ὡς σπουδαῖον, δὲν δίδεται ὅμως καὶ ὁ λόγος τῆς σπουδαιότητος. Καὶ αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ ἄτεχνον γραϊδίον μυθολόγημα φαίνεται, πρὸς δὲ τὰ πρότερον οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει καὶ οὐδ' ἐλάχιστος ὑπαινιγμὸς πρὸς τὴν περαιτέρω διαγωγὴν τῶν δρῶντων προσώπων διαφαίνεται. Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἀντιφάσεις ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος βραχύς, ὁ δ' ἐπισταμένως διερχόμενος τὸ δράμα εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκπλήττηται, διότι ὁ τηλικούτος ποιητῆς τοσοῦτον πρὸς ἑαυτὸν ἀντιφάσκει. Οἷός τις δεινὸς ψυχολόγος ὁ Ἀριστοτέλης! «τούς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μὴ ἔξω τοῦ μυθεύματος» (κδ'. 1460 α. 27). Ποῦ τέλος ἔγκειται ἡ διάνοια τοῦ ποιητοῦ; εἰς τὴν σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν τῶν ἐπεισοδίων; οὐχί. Εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν συγχρωτισμὸν τῶν σπουδαιολογούντων προσώπων; ἥμιστά. Εἰς τὰς καθ' ἕναστον πράξεις; οὐδαμῶς. Καθόσον εὐηθες θὰ ἦτο νὰ θεωρῆ τις σπουδαίας τὰς πράξεις ἀγροίκων καὶ φαύλων, καὶ παρὰ φύσιν δρῶντων ἀρρένων τε καὶ θηλέων, οἷαι αἱ

ἀπεριόριστος σπουδὴ καὶ νὰ προνοήσῃ. Τὸ ζήτημα εἶναι δυσχερές, ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοιούτων ζητημάτων καταδεικνύεται ἡ ἀξία καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν κυβερνῶντων.

Τὸ ἐφ' ἡμῖν φρονοῦμεν, ὅτι διὰ τῶν ὀλίγων τούτων, ἅπερ ἐξέθημεν, ἀρκούντως καταδεικνύομεν, οὐ μόνον τὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ καὶ τὸ κατεπεῖγον, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπόκειται ἡ ἐπινοήσις τοῦ τρόπου, ὅπως διασωθῶσιν οἱ ἐκ τῆς λάμψεως τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν κινδυνεύοντες ἄποροι σπουδασταί, ὡς αὐτὴ ἡ περὶ τὴν λάμψιν τῆς λυχνίας εὐρίσκουσα τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν θάνατον πεταλοῦδα.

Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει νὰ ἐξεύρωσι τὰ μέσα τῆς ὑποχρεωτικῆς τῶν ἀπόρων παιδῶν δημοτικῆς μαθήσεως καὶ μορφώσεως καὶ τῆς ἐντελοῦς ἐκπαιδεύσεως ἐκείνων μόνον ἐξ αὐτῶν, οἵτινες παρέχουσι τὴν ἐγγύησιν ὅτι θέλουσιν ἀναφέρει τὸ ἀρχαῖον τῆς σοφίας κλέος εἰς τὴν ἐστίαν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς τοιαύτης καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον καλλιεργημένης ἐκπαιδεύσεως καὶ μορφώσεως ἐννοοῦμεν τοὺς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκρηγνυμένους δημοσιογραφικοὺς ὑπὲρ τῶν σχολειῶν πόνους καὶ οὐχὶ ὑπὲρ τῆς πολυτελοῦς, ἐπιπολαίου καὶ ἡμιστά ἐπωφελοῦς μαθήσεως.

Εἶθε νὰ μὴ παρεξηγηθῶμεν! Εἶθε καὶ κοινωνία καὶ ἐξουσία νὰ συμμερισθῆ τὸ ὑπαγορευθῶσαν ἡμᾶς αἴσθημα τοῦ ὠφελίμου, λάβωσι δὲ ἀμφοτέραι ὑπὸ σπουδαίαν ἐποψίν τοὺς φόβους μας, καὶ ἀναλάβωσι τὴν βαθμιαίαν μεταστάθμησιν τῆς μὲν κατωτέρας παιδεύσεως ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, τῆς δὲ μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐπὶ τὸ τελειώτερον, ὅπως ἡ βιομηχανία ὑποβληθῆ εἰς κανόνας, ἡ καλλιτεχνία ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς φήμην, ἡ δὲ παιδεία ἀναλάμψῃ.

Ἐν Σμύρνῃ 4 Μαρτίου 1882.

Θ. Β.

1) Μὴ τῶν ἀπωτάτων νήσων.

τῶν κεκραιπαληκότων, καὶ τῶν ἀσέμνων φαρμακευ-
τριῶν, καὶ τῆς μαστροποῦ Μάρθας, καὶ τῶν νεανι-
ευομένων γερόντων, καὶ αἱ κατακομήσεις αἰσχυρῶν
ἐρώτων. Νῦν δ' ὀλίγα καὶ περὶ λέξεως.

§ Ε'. Ἡ Λέξις

Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων, καὶ τῆς περι-
τορνεύσεως τῶν στίχων, καὶ τῆς συντομίας τῆς ἐκ-
φράσεως, οὐδὲν ἀντιτείνομεν· διότι, εἴπερ τις καὶ
ἄλλος, ὁ Goethe τοῦτο ἐπιτηδεύει. Καὶ θεωρεῖται μὲν
εὐλόγως ἀρετὴ ἢ τοῦ ποιητοῦ τοῦτο, δὲν εἶναι ὅμως
καὶ τῆς λέξεως ἀρετὴ ἢ καθόσον στιχοῦργοι μὲν πολ-
λοὶ, ποιηταὶ δ' ὀλίγοι· τὸν δὲ ποιητὴν καθόλου
«μᾶλλον τῶν μύθων εἶναι δεῖ ποιητὴν ἢ τῶν μέ-
τρων.»¹ Ποία δὲ ἰδίως ἢ ἀρετὴ λέξεως τῆς κατὰ τὴν
τραγωδίαν; ἢ πρὸς τοῦτο ἀπόκρισις δὲν εἶναι δυσχε-
ρῆς, ὅταν ἀναμνησθῇ τις τοῦ ἠδυσμένου λόγου. Καὶ
ἔχει μὲν τινὰ τις νὰ δεῖξῃ τοῦ ἠδυσμένου λόγου πόρρω
πολὺ ὅμως ἀπέχει τοῦ Σαίξπηρ ὁ Goethe καὶ ἄλλων
κατὰ τὴν εὐστοχίαν των εἰκόνων καὶ μεταφορῶν,
πορρωτάτω δὲ τῶν ἀρχαίων. Ἴτι δ' ἄλλο παρὰ ταῦτά
τις ἀπαιτεῖ κατὰ τὴν λέξιν; Τὸ σαφὲς τὸ ὁποῖον
εἶναι κοινὸν τῆς λέξεως καὶ τῆς διανοίας προῖόν.²
Πόσον δὲ πολῦτιμον εἶναι τὸ σαφὲς καὶ τερπνόν,
εἶναι γνωστὸν εἰς πάντα. Κατὰ δὲ τὴν τραγωδίαν
πρέπει νὰ ἦναι ὅσον τὸ δυνατόν σαφὲς ἢ γλῶσσα
διὰ τὸν ἐξῆς διττὸν λόγον·

α.) διότι εἶναι ἀναμειγμένον ὁ λόγος μετὰ τῆς
πράξεως καὶ δὲν καθίσταται εὐαντίληπτον τὸ περαι-
νόμενον πρᾶγμα, καὶ

β.) διότι εἰσχωρεῖ ἢ σκέψις καὶ καταπονεῖ τὴν
φαντασίαν διὰ τῆς εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἐμμονῆς,
καὶ οὕτως ἄχαρι τὸ ἐπίχαρι καθίσταται. Διότι ἡ
τραγωδία δὲν προτίθεται νὰ παραθέσῃ ἡμῖν διαλό-
γους φιλοσοφικούς, ἀλλὰ διὰ τῶν καθόλου ἀρχῶν
παρασκευασθῇ ἐμφανέστερον τὸ πρᾶγμα ἕκαστον
πρὸς τὸν προτεθειμένον σκοπὸν, καὶ ἀκουσίως ἀναρ-
πᾶστους καταστήσῃ πρὸς τὴν τοῦ ὄλου θεωρίαν καὶ
τρυφὴν κατὰ τὸν πρακτικὸν ἰδίᾳ βίον. Διὰ τὸν παν-
θομολογούμενον δὲ ψυχολογικὸν νόμον τοῦ εὐσύνο-
πτον καὶ εὐαντίληπτον εἶναι τὸ προβαλλόμενον
(διότι ἄλλως ἀποκάμνει καὶ ἡ διάνοια καὶ ἐπεισδύει
ὁ κόρος), βοῆ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «τὰς διανοίας
καὶ τὴν λέξιν ἔχειν καλῶς»³ καὶ καθόλου δὲ «δεῖ
τοὺς μύθους συνεστάναι καὶ τῇ λέξει συναπεργάζε-

1) Π. θ'. 1451 β. 27.

2) «Λέξεως δὲ ἀρετὴ, σαφὴ καὶ μὴ ταπεινὴ εἶναι.»
Π. κβ'. 1458 α. 8.

3) κδ'. 1459 β. 12.

σθαι ὅτι μάλιστα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενον».¹ Τοῦτο
δὲ γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τεχνῶν. Οὐδέ-
ποτε τέρπει ἢ μουσική, ἂν τὸ μέλος δὲν εἶναι ἐμ-
φανές· ἀδιάφορον ἂν κατὰ τοὺς κανόνας τῆς μουσι-
κῆς τέχνης· ἦναι συνηρμοσμένον ἢ ὄχι, διὰ τοῦτο
δ' ἰδίως ἐξέχουσιν οἱ Μότσαρτ, Ῥοσσίνης, Βελίνης
καὶ ἄλλοι, διότι καὶ ἐμφανῆ τὴν μελωδίαν προήγα-
γον, καὶ εὐστόχως τὸν νοῦν τοῦ ποιητοῦ παρέστη-
σαν. Εἰς μάτην δὲ καυχᾶται ὁ Βάγνερ ὅτι ὑπερέ-
πη πάντας, διότι μετὰ μόχθου παρακολουθεῖ τὰ
μέλη αὐτοῦ ἢ φαντασία. Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον
καὶ ὁ Ῥαφαὴλ καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ Κορέγ-
κιος καὶ Τιζιάνος ἀπλᾶ καὶ οὐχὶ πολυσύνθετα τὰ
ἔργα των κατέστησαν. Οἱ δὲ ἀρχαῖοι καὶ γνώρισμα
χαρακτηριστικὸν εἰς ἕκαστον τῆς τέχνης ἔργον
προσέθηκαν, οἷον τὸν κεραυνὸν εἰς τὸν Δία, τὴν κι-
θάραν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, τὸ βόπαλον εἰς τὸν Ἡρα-
κλέα, τὰς σταφυλὰς εἰς τὸν Διόνυσον κτλ. Ἄν ὅμως
φαντασθῇ τις τὸν Goethe ἐν τῷ Φάουστ καθορᾶ ἢ
ἐνθουσιώσῃν τινὰ Σιβύλλην, δι' ὑπαινιγμῶν καὶ ἀλ-
ληγορίας διαβουκολοῦσαν τοὺς ἀκροατάς, ἢ φιλόσο-
φον οἷος ὁ σκοτεινὸς Ἡράκλειτος ἀμαυρὰς τινὰς περὶ
τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παντὸς γνώμας ἐκφέροντα,
καὶ εἰς οὐδὲν ὀρισμένον συμπέρασμα ἀπολήγοντα.

§ ΣΤ'. Ἡ ὄψις.

Ἄψιν λέγων ὁ Ἀριστοτέλης νοεῖ τὰς καθ' ἕκα-
στον πράξεις καὶ τὰ μέσα δι' ὧν παρασκευάζονται
καὶ ἀποτελοῦνται, οἷον σκηνογραφίας, ἐνδυμασίας,
χειρονομίας καὶ τὰ παρόμοια, ἅτινα συντείνουσιν
εἰς ἐξέγερσιν τοῦ ἐλέου καὶ φόβου τῶν ἀκροατῶν.
Καὶ κατὰ ταῦτα ὅμως ἀπαιτεῖται μέτρον τι· διότι
ἂν μὲν ὑπερπλεονάζωσιν ἀποσπᾶσι τὴν διάνοιαν,
καὶ παραφέρουσι τὴν φαντασίαν, καὶ ταραχὴν καὶ
σύγχυσιν προξενούσιν, ἂν δ' ἐλλείπωσιν, ἢ ἀποβάλ-
λουσιν αἱ πράξεις τὴν ἐφεκτικὴν των δυνάμιν, ἢ
ἀηδίαν καὶ κόρον ἐπιφέρουσι. Τοῦτο δὲ πάσχουσιν
ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ νεώτεροι τραγωδοποιοί, καὶ αὐ-
τὸς δὲ ὁ Σαίξπηρ, ὅστις, καίτοι καλῶς τὰ πολλὰ
οἰκονομεῖ, οὐχ ἥττον ὅμως τόσῳ πολλὰς καὶ ποι-
κίλας μεταβολὰς ἐπέβαλεν εἰς τινὰς τραγωδίας,
ὥστε ἀδυνατεῖ ἢ διάνοια νὰ περιλάβῃ πάντα καὶ
θεωρῇ τὸ ὅλον, καθὼς εἰς τὸν βασιλέα Δεῖρ καὶ
Ῥιχάρδον τὸν Γ' καὶ καθόλου τὰς ἱστορικές του
τραγωδίας. Ἐπίσης δὲ καταπονοῦσι τὴν φαντασίαν
καὶ ἡ συνεπάγουσι τὴν αὐχμηρὰν σκέψιν οἱ διάλο-
γοι τῶν δι' ὑπαινιγμῶν συναλλαττομένων τὰς γνώ-

1) ιζ'. 1455 α. 22.

μας, ὡς ἐν τῷ Νάθαν τοῦ Λέσσιγγ, ἢ τοῦ ἄλλου
καὶ τῆς ἀδελφονίας γενετικοὶ καθίστανται, διὰ τὸ
περὶ εὐτελεῶν καὶ ἔξω τοῦ πράγματος μακρὰ διαλέ-
γεσθαι, ὡς ἐν τῷ Δὸν Καρόλω καὶ τῇ Μαρία Στούαρτ,
καὶ τῷ Γουλιέλμῳ Τέλλ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ Σίλλερ.
Μάρτυρες δ' ἔστωσαν οἱ Διευθυνταὶ τῶν θεάτρων,
οἵτινες πολλὰ ἕκαστοτε παραλείπουσι, χωρὶς νὰ
γείνηται ἐπαισθητὸν τὸ παραλειφθέν, καὶ οὕτω σύμ-
μετρον τὸν λόγον τῇ πράξει καθιστάσι καὶ ἐπιτερ-
πὲς τὸ ὅλον τοῖς ἀκροαταῖς προτίθενται.

Πῶς δ' ἔχει ὁ ἡμέτερος Goethe πρὸς τὴν ὄψιν; κατ'
ἀμφοτέρα, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀμαρτάνει· διότι καὶ φι-
λοσοφεῖ ὡς σκεπτικὸς τις φιλόσοφος ἐν τοῖς διαλό-
γοις τοῦ Φάουστ μετὰ τοῦ Σατάν καὶ τοῦ βοηθοῦ
τοῦ Βάγνερ, καὶ δὴ καὶ τῆς Μαργαρήτας, καὶ ὄχλον
παρέχει διὰ τὴν ἐν τῷ οἰνοπωλείῳ καὶ τῇ φαρμα-
κευτρίᾳ καὶ τῇ Βαλπουργίᾳ νυκτὶ πολυπραγμοσύ-
νην. Καὶ ὅτι μὲν καὶ ἡ ὄψις ψυχαγωγεῖ, οὐδεὶς ἀμ-
φισβητεῖ, ἀτεχνότατον ὅμως καλεῖ αὐτὴν ὁ Ἀρι-
στοτέλης· διότι τοῦτο εἶναι ἴδιον τῶν θαυματο-
ποιῶν, καὶ τῶν σκευοποιῶν καθόλου δ' εἰπεῖν, τὸ
νὰ εἰσάγῃ τις πολλὰ καὶ πολλὰ λέγοντα πρόσωπα
δὲν εἶναι δυσχερὲς, τὸ νὰ λέγωσιν ὅμως καὶ πρᾶτ-
τωςι συμφώνως πρὸς τὴν τοῦ ὄλου ἰδέαν, τοῦτο
τοῦ ἀμείνονος ποιητοῦ ἴδιον. Τότε μόνον ψυχαγωγεῖ
ἢ ὄψις, ὅταν φυσικῶς καὶ ἡρέμα καὶ ἀρμονικώτατα
καὶ πρᾶξις καὶ λόγος καὶ τόπος καὶ χρόνος καὶ
περιβολὴ πρὸς ἄλληλα ἔχουσι.

Τὸ κυριώτατον δὲ τῆς ὄψεως εἶναι τὸ νὰ μὴ κι-
νῆται εἰς ἔλεον καὶ φόβον ὁ θεατὴς διὰ πράξεων
παρὰ λόγον καὶ φύσιν συνισταμένων, ἀλλὰ τῶν
γνωστῶν καὶ δι' ἀπαγγελίας ἢ αὐτῆς τῆς τῶν
πραγμάτων συστάσεως φανερούμενων. Διὸ καὶ ὁ
Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι τὸ φοβερὸν παράγεται ἐκ
τῆς ὄψεως καὶ «αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων συστά-
σεως, ὅπερ πρότερον καὶ ποιητοῦ ἀμείνονος».²
Τοῦτο δὲ, ὄχι μόνον διότι εἶναι ἀνάγκη μεγάλης
τοῦ ποιητοῦ ἀγχινοίας, ἀλλὰ διότι ἀντὶ τοῦ φόβου
καὶ ἐλέου, ἐπεισέρχεται ἢ φοίχη ἢ ἀμφοτέρων φαρ-
τική. Καὶ τὸ μὲν δεύτερον ἀπέφευγον οἱ ἀρχαῖοι ὡς
ἐπὶ τὸ πολὺ· διότι εἶχον τόσον λεπτὴν τὴν αἴσθη-
σιν, ὥστε νὰ μὴ ἀνέχωνται φόνους καὶ σπαραγμοὺς
καὶ ἐκχύσεις αἱμάτων ἐνώπιον τῶν θεατῶν γιγνόμενα,
ἀλλὰ μόνον ἐξαγγελλόμενα. Οὐδέποτε δὲ νομίζομεν
ὅτι εὐαρεστεῖται τις ἡμέρου καὶ πεπαιδαγωγημένης

1) Π. ς'. καὶ ιθ'.

2) ιδ'. 1453 β. ι. κ. ε.

φύσεως εἰς τὰ τοιαῦτα· ἂν δ' ὁ Σαίξπηρ πολλὰ τοι-
αῦτα παρίστησιν, ἅς μᾶς ἐπιτρέψωσιν οἱ θιασῶταί
του νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι ὑπολείπεται τῶν ἀρ-
χαίων, οἵτινες δι' ἀγγέλων καὶ ἐξαγγέλων ἔκαμνον
αὐτὰ γνωστά. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ ἀναφέρομεν μόνον
τὴν Κασσάνδραν ἐν τῷ Ἀγαμέμνονι τοῦ Αἰσχύλου,
ἣτις τοσοῦτον ζωηρῶς παριστᾶ τὸν θάνατον τοῦ
Ἀγαμέμνονος, ὥστε φρίσσει μὲν ὁ ἀκροατὴς, δὲν
ἀποτροπιάζεται δέ, ὡς ὁ βλέπων αὐτοῖς ὄμμασιν.
Καθόσον δ' ἀφορᾶ τοὺς νεωτέρους, δὲν λέγομεν ὅτι
δὲν ἠδύναντο νὰ παραστήσωσι διὰ λόγων ζωηρὸν τὸ
πρᾶγμα, ἀλλὰ παραχθέντες ἐκ τῆς οὐχὶ τόσον εὐαι-
σθητοῦ κοινωνίας ἐν ἢ ἔξω ἡμάρτησαν περὶ τὸ
ἄσπιλον τῶν συναισθημάτων, ἀντὶ τοῦ καλοῦ καὶ
συμμέτρου, τὸ παρὰ φύσιν καὶ τερατώδες παρεισά-
γοντες.

Πῶς δὲ; ἠστόχησε πάντῃ πρὸς τὴν ὄψιν ὁ Goethe;
Τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἠστόχησε μὲν εἰς τινὰ, οἷον, τὴν
μεταμέλειαν τῆς Μαργαρήτας καὶ τὸ δεσμωτήριον,
ἐν ᾧ παρίσταται ἡ Μαργαρήτα ἐπὶ τῶν ἀχρῶν
κειμένη, ἅπερ σφοδρῶς τὸν θεατὴν κινούσιν, εἰς
ἄλλα ὅμως τοσοῦτον ἠστόχησεν, ὥστε ἀναγκάζεται
τις ὡς μικρὸν τινὰ καὶ παιδαριώδη νὰ ἐκλάβῃ τὸν
Goethe. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει «Οἱ δὲ μὴ τὸ φοβε-
ρὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατώδες μόνον παρα-
σκευάζοντες, οὐδὲν τραγωδία κοινωνοῦσι».¹ Διατί
δὲ οὐδὲν κοινωνοῦσι τραγωδία οἱ τὸ τερατώδες παρα-
σκευάζοντες; διότι εἶναι τι παράδοξον καὶ παρὰ
φύσιν συμβαῖνον, καὶ παρὰ λόγον, καὶ δὲν παρέχει
πειθῶ. Καὶ δύναται μὲν τὸ τοιοῦτον νὰ ἐκπλήττῃ
ὡςπερ οἱ γραῶν ὕθλοι, ἀλλὰ μόνον τοὺς παῖδας ἢ
παιδαριώδως ἔχοντας. Τῆς τραγωδίας ὅμως σκοπὸς
εἶναι ὁ φόβος καὶ ὁ ἔλεος, δι' ὧν πᾶς ἄνθρωπος
δύναται νὰ ἔρχηται εἰς συναίσθησιν καὶ ρυθμίζῃ
ἐπὶ τὸν βέλτιον τὸ λοιπὸν τοῦ βίου του. Τὸ πῦρ ὅ-
μως τὸ παρασκευαζόμενον ὑπὸ τοῦ Μεφιστοφελούς,
καὶ αἱ τῆς φαρμακευτρίας πράξεις, καὶ τὰ τερατώδη
φάσματα, καὶ Βαλπουργικαὶ νύκτες καὶ ὄνειρα, κι-
νοῦσι τὸν φόβον ἢ τὸν ἔλεον τῶν ἀκροατῶν, ἢ μάλ-
λον τὴν ἀγανάκτησιν, διὰ τὸ μηδέποτε γενόμενον
καὶ ἄσκοπον καθόλου; Τὸ δ' ἄσκοπον καὶ ἀπροσδό-
κητον καὶ μάλιστα εὐτελεῖς καὶ εἰδεχθὲς παράγει
τὴν τέρψιν ἢ τὸν κόρον; Νῦν δ' ὀλίγα καὶ περὶ τοῦ
πρωταγωνιστοῦ.

§ Ζ'. Ὁ πρωταγωνιστής.

Τὸν πρωταγωνιστὴν ἀπαιτεῖ ὁ Ἀριστοτέλης

1) Π. Αὐτόθι.

«εν μεγάλη δόξη ὄντα καὶ εὐτυχία», καὶ κατὰ τὴν λύσιν τῆς τραγωδίας, μεταβάλλοιτα ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, οὐχὶ διὰ μοχθηρίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν μεγάλην.¹

Τίθεται λοιπὸν πρῶτον βελτίων ἢ ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν λύσις, ὃ δὲ μεταβάλλων πρωταγωνιστῆς πρέπει,

α'.) νὰ μὴ ἦναι ἐπιεικῆς ἀνὴρ, καὶ μεταβάλλων ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν, διατί; «οὐ γὰρ φοβερὸν οὐδὲ ἐλευνὸν τοῦτο, ἀλλὰ μιᾶρον ἐστίν». Καὶ ὄντως! οὔτε ἀνάγκη δ' εἶναι τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως· διότι ἀντὶ νὰ κινήσῃ τὸν ἔλεον, ἐξεγείρει τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ τοῦτο, διὰ τὸ ἀδικαιολόγητον τοῦ πράγματος καὶ ἥμιστα διδακτικόν, ὡς πρὸς τὴν τραγωδίαν. Διὰ τοῦτο δὲ ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ διατραγωδῇ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Σωκράτους καὶ Φωκίωνος καὶ ἄλλων, ἅτινα ἐκτάκτως συμβαίνουσι καὶ ἴδια τῆς ἱστορίας εἶναι· διότι ἱστοροῦμεναι μὲν μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς πρακτικῆς διανοίας ἔχουσι, ἐκτραγωδοῦμενα ὅμως ἀγανάκτησιν καὶ ταραχὴν ἐμποιοῦσι, καὶ ὀργῆς πληροῦσι τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ζωρότητα τῆς παραστάσεως· διότι ἂν τὴν ὄψιν δικαίας τιμωρίας ἀποφεύγει τις, πόσω ἀνιαιωτέρα θὰ ἦναι ἢ τῆς ἀδίκου; Ἄν δὲ καὶ τινα τοιαῦτα συμβαίνουσιν ἐν τραγωδίαις, οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν, ἢ κακὴν ἐκλογὴν τοῦ ποιητοῦ· διότι τέλος τῆς τραγωδίας δὲν εἶναι ἢ ἀγανάκτησις καὶ ταραχὴ καὶ δυσθυμία, ἀλλ' ἔλεος καὶ φόβος μεθ' ἠδονῆς τῆς οικείας.

β'.) νὰ μὴ ἦναι μοχθηρὸς μεταβάλλων ἐξ ἀτυχίας εἰς εὐτυχίαν· «ἀτραγωδίστατον γὰρ τοῦτ' ἐστὶ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἔνει ὦρ δεῖ· οὔτε γὰρ φιλόανθρωπον, οὔτε ἐλευνὸν, οὔτε φοβερὸν ἐστίν.»² Τοῦτο δὲ τόσῳ φανερόν, ὥστε περιττὴ πᾶσα ἀνάπτυξις·

γ'.) «Οὐδ' αὖ τὸν σφόδρα πονηρὸν ἐξ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν μεταπίπτειν· τὸ μὲν γὰρ φιλόανθρωπον ἔχει ἂν ἢ τοιαύτη σύστασις, ἀλλ' οὔτε ἔλεον, οὔτε φόβον»· διότι ὁ μὲν ἔλεος κινεῖται ὅταν φαντασθῇ ὁ ἀκροατὴς ὅτι παρόμοιον τι δυνατόν νὰ συμβῇ καὶ εἰς ἑαυτόν, καὶ εἰς τινα τῶν οικείων αὐτοῦ καὶ φίλων.³

Ποῖός τις λοιπὸν πρέπει νὰ ἦ ὁ πρωταγωνιστής;

1) Π. κ. ε. γ'.

2) Π. κ. ε. γ'. Τὸ φιλόανθρωπον διαφέρει τοῦ ἐλέου κατὰ τοῦτο ὅτι τὸ μὲν φιλόανθρωπον εἶναι ἀσθενεστέρως τις καθόλου διαθέσις, τὸ δ' ἐλευνὸν ἰσχυροτέρως καὶ εἰδική.

3) Οὕτω νοητέον τὸ, «φόβος δὲ περὶ τὸν ὁμοῖον» (1453 α. β.), τοῦ Ἀριστοτέλους.

«Ὁ μεταξὺ τούτων» λέγει ὁ αἰσθητικὸς σταγειρίτης· «Ἔστι δὲ τοιοῦτος ὁ μήτε ἀρετῇ διαφέρων καὶ δικαιοσύνη, μήτε διὰ κακίαν καὶ μοχθηρίαν μεταβάλλων εἰς δυστυχίαν, ἀλλὰ δι' ἁμαρτίαν τινά, τῶν ἐν μεγάλῃ δόξῃ ὄντων καὶ εὐτυχία, οἷον Οἰδίπους καὶ Θυέστης καὶ οἱ ἐκ τῶν τοιούτων γενῶν ἐπιφανεῖς ἄνδρες». Καὶ ὄντως καλλίστη ἢ τοιαύτη αἴρεσις! διότι καὶ ἡ συμπάθεια μείζων καθίσταται ὑπὲρ τοῦ μεταπεσόντος ἐπιφανοῦς ἀνδρός, καὶ δὲν ἐξίσταται τῆς φύσεώς της ὥστε νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀγανάκτησιν· διότι προὔπαρχει ἢ ἁμαρτία, ὅπως ἢ μετὰπτωσις τοῦ Οἰδίποδος διὰ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον καὶ τὴν μετὰ τῆς μητρὸς σύζευξιν, ὃ θάνατος τῆς Δεστεμόνας τοῦ Ὁθέλλου διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα της παρακοήν, καὶ τὸ προξενηθὲν εἰς αὐτὸν ἄλγος διότι συνεζεύχθη παρὰ τὴν θέλησίν του τὸν Μαῦρον.

Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων, ποῖός τις ζωγραφεῖται ὁ Φάουστ; οὔτε σφόδρα πονηρὸς, οὔτ' ἐπιφανοῦς γένους καὶ μεγάλης δόξης καὶ εὐτυχίας· τί δ' ἐκ τῶν λειπομένων δύο; Ὅτι μὲν ἐπιεικῆ καὶ σπουδαῖον περίστησιν αὐτὸς ἑαυτὸν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φαίνεται·¹ ὅτι ὅμως μοχθηρὸς καὶ μαινόμενος πράγματι εἶναι, ἀρκούντως ἐδείξαμεν πρότερον· διότι πῶς νὰ καλέσωμεν τὸν ὁμολογούντα ὅτι πολλοὺς ἐδηλητηρίασε, τὸν διαφθείραντα ἀθῶον καὶ πενέστατον κοράσιον, τὸν φονεύσαντα τὸν ἀδελφὸν καὶ τὴν μητέρα της, καὶ κατερμηώσαντα αὐτὴν καὶ συγγενῶν καὶ φίλων καὶ τιμῆς καὶ τῶν φρονῶν; Τὸ δὲ χεῖριστον πάντων ὅτι ἐγκαταλείπει αὐτὴν εἰς ἐλευσινὴν κατάστασιν, αὐτὸς δὲ δὲν μεταπίπτει εἰς δυστυχίαν, ἀλλὰ τρέπεται πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν ἐγκοσμίων! καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ τοῦ καλλίστου ἀπολαύων, καὶ θνήσκει ἀταράχως καὶ πλήρης ἡμερῶν. Εἶναι τοῦτο τραγικόν, ἢ πάντων ἀτραγωδίστατον; Ἄν δ' ἦναι μοχθηρὸς καὶ μεταβάλλων ἐξ ἀτυχίας (ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ) εἰς εὐτυχίαν, ΑΤΡΑΓΩΔΙΣΤΑΤΟΝ τὸ τοιοῦτον. Ἴσως τις ὅμως, φίλερις καὶ φιλοτραγῶδος ἀντιτείνῃ λέγων, ἱκανὸν ὅτι ἡ δευτεραγωνίστρια κινεῖ τὸν ἔλεον καὶ φόβον τῶν ἀκροατῶν. Δὲν εἶναι ὅμως μιᾶρον νὰ πάσχη τὰ πάνδεινα χρηστή καὶ ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς νεᾶνις, ὃ δ' ἐργάτις νὰ εὐδαιμονῇ; Ἄλλ' ὡς παρίσταται αὕτη φαίνεται ἀξία τῶν δεινῶν, διότι ἡμάρτησεν. Ὅποῖός τις ὅμως ὁ ἔλεος πρὸς τὴν ἄσχοῦσαν ἀρετὴν οὐ κατ'

1) Τὸ ἐπιεικῆς εἶναι συνών· τῷ χρηστός, σπουδαῖος, ἀγαθός, παρὰ τῷ Ἀριστοτέλει.

ἐπίγνωσιν, ἀλλὰ δι' ἔλλειψιν τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν μέσων καὶ πενιχρότητα καὶ εὐτέλειαν; ὁποῖός τις ὁ ἔλεος πρὸς τὴν ἀγαπῶσαν ἔτι τὸν φονέα τῆς μητρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τὸν ἀτιμάσαντα αὐτὴν; ποῖα νεᾶνις θὰ ἐλέησῃ τὴν ἀπερισκέπτως πάντη καὶ χάριν μικρῶν δῶρων παραδοῦσαν ἑαυτὴν καὶ πωλήσασαν τὴν ἀνεκτίμητον τιμὴν της; Ἄν δὲ καὶ ἐλεῶσι τὴν δεινοπαθοῦσαν οἱ ἀκροαταί, δὲν καταστρέφεται ἢ τοιαύτη διάθεσις διὰ τὸν ἀτιμώρητον διατελοῦντα αἴτιον τῶν παθημάτων αὐτῆς;

§ Η'. Συμπέρασμα.

Ἐκ τούτων ἀπάντων οὐδὲν ἕτερον συμπεραίνομεν ἢ ὅτι ὁ Φάουστ εἶναι τι τραγικὸν δημιούργημα, ἐπεισοδιῶδες καὶ μοχθηρὸν, πρὸς οὐδένα σκοπὸν συντεταγμένον, καὶ οὐδὲν γενναῖον καὶ ὑψηλὸν θηρεῖον· γέννημα τερατόμορφον ἀχαλινώτου φαντασίας ἀνθρώπου εὐμεταβόλου καὶ εἰς πᾶν τρεπομένου, καὶ πᾶν πρὸς πρόσκαιρον τέρψιν ἐπιχειροῦντος, καὶ ἀποτρεπομένου τῆς πρὸς μόνιμον τι ἀγαθὸν συντονίας. Τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Ἄς ἀναθεωρήσῃ τις τὸν ἐξερχόμενον τοῦ θεάτρου, ἃς φυσιογνωμονήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ θὰ ἴδῃ αὐτὸν ἐκτεθαμβημένον καὶ τεταραγμένον τὰς φρένας διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταβολῶν καὶ τὸ παράδοξον καὶ παρὰ φύσιν τῶν καθ' ἕκαστον πράξεων, καὶ τὸ μυστηριῶδες καὶ ἀλληγορικὸν τῶν λόγων· καὶ τὸ πάντων δεινότατον· δυσθυμοῦντα καὶ καταγανακτοῦντα διὰ τὴν τῆς ἀρετῆς καταπάτησιν, καὶ τὸν τῆς πονηρίας θρίαμβον. Ἄν ἐξετάσῃ τις τὸν θεατὴν, θὰ ἀνεύρη αὐτὸν μεστὸν κενῆς ἀπάτης καὶ ἐρεπιῶν συναισθημάτων ἐκκρουσάντων καὶ καταστρεψάντων ἄλληλα, καὶ λωβησάντων τὴν τῶν ἐνυπαρχόντων ἀρμονίαν παρὰ τοὺς πόθους καὶ τὰς προσδοκίας αὐτοῦ.

Τρία θεωροῦνται ὡς μεγάλα καὶ σπουδαῖα καθήκοντα, συντελοῦντα καὶ συγκροτοῦντα τὴν ἠθικὴν ἀρμονίαν τῆς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως ἐκάστου κατὰ τὸν πρακτικὸν βίον. Τὸ πρὸς τὸν Θεόν, τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τρίτον τὸ πρὸς τὴν τῆς φιλίας καλλιέργειαν. Τί δ' ἐκ τῶν τριῶν τούτων διαφαίνεται ἐν τῷ Φάουστ τοῦ Goethe; οὐδέν. Ὁ Αἴας θνήσκει διότι ἠτιμᾶσθη καταφρονηθεὶς ὑπὸ τῶν ὁμογενῶν του, ἢ Μήδεια κακουργεῖ παιδοκτονοῦσα διὰ τὴν ἀντιζηλίαν τοῦ Ἰάσωνος, ὃ Οἰδίπους ὡς φιλόστοργος πατὴρ συμμετέχει τῆς τῶν ὑπηκόων συμφορᾶς, ἀνυπόμονος ἀναζητεῖ τὸν αἴτιον, ἀνακαλύπτει ἑαυτόν, ἐκτυφλοῦται, καὶ φεύγει θρηνῶν· διότι ἐγένετο παραίτιος τοσοῦτου δυστυχήματος· ἢ Ἀντιγόνη καὶ

Ἠλέκτρα εἶναι πρότυπα φιλαδελφίας καὶ εὐσεβείας, ὃ Ἀγαμέμνων μεγαλοπρεπὸς ἀνακτος καὶ πιστοῦ ἅμα συζύγου παράδειγμα· ὃ Ὀρέστης καὶ ὃ Χάμλετ διακινδυνεύουσι διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα των ἀγάπην· ὃ Γουλιέλμος Τέλλος διὰ τὴν ἰδίαν καὶ τὴν τῶν συγκοινωνῶν του ἐλευθερίαν. Ἐν τῷ Νάθαν τοῦ Λέσσιγγ ζωγραφεῖται κάλλιστα πάντων ἢ μεγαλοπρέπειαι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Σαλαδίνου, καὶ ἢ πραότης καὶ σύνοις τοῦ Νάθαν. Ἐν τῷ Ἐμπόρῳ τῆς Βενετίας τοῦ Σαίξπηρ ἢ πίστις καὶ ἢ εὐκρινεῖα καὶ ἀνεξικακία τοῦ ἐμπόρου Ἀντωνίου καὶ ἢ ἀπιστία καὶ δυστροπία καὶ μνησικακία τοῦ Σάυλοκ. Πανταχοῦ τῶν πλείστων καὶ ἀρίστων τραγωδιῶν διαφαίνεται ὁ ἠθικὸς καὶ πρακτικὸς σκοπός· οἱ ἀγαθοὶ ἐξαιροῦνται ἀντιτιθέμενοι πρὸς πονηροὺς, καὶ πάσχοντες· πάσχουσι δι' ἀγαθόν τι καὶ θεοφιλεῖς πάντοτε.

Τί ἐσκόπει δὲ ὁ Goethe διὰ τοῦ Φάουστ; ποῦ τοῦ ποιήματος τούτου σκιαγραφεῖται φιλία, στοργή, φιλοπατρία, εὐσεβεία, σωφροσύνη, μεγαλοπρέπεια, δικαιοσύνη, μεγαλοψυχία, ἐλευθεριότης, ἐγκράτεια, πραότης, ἀνδρεία, καὶ εἴ τι ἄλλο εἶδος ἀρετῆς; οὐδαμοῦ. Παρέρχεται ὁ Φάουστ! ποῖός τις; Ἀλαζών, μικρόψυχος, ἀπολέσας πᾶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην γόητρον, ἄπελπις, κεκορησμένος τοῦ βίου, ἀμήτωρ, ἀπάτωρ, ἔρημος φίλων καὶ συγγενῶν, ἄπολις, ἄπατρις, παραδοῦς ἑαυτὸν εἰς τὸν Σατανᾶ, καὶ οὐδ' ἑαυτὸν αἰδούμενος συνταράττει γῆν τε καὶ θάλασσαν, ὅπως τὰς αἰσχράς του δρέξῃς κορέσῃ. Εἶναι τοῦτο ποιητοῦ δοκίμου ἀρετῆς; τί ἐσκόπει τραγωδοποιῶν ὁ Goethe; ν' ἀναπτύξῃ καὶ προσιβάσῃ τὴν τοῦ καλοῦ αἴσθησιν; οὐχὶ βεβαίως· νὰ παροτρύνῃ πρὸς παιδείαν καὶ ἀρετὴν; ἥμιστα· τί δέ; Οὐδὲν ἕτερον, ἢ νὰ διαθέσῃ παντοιοτρόπως τοὺς θεατὰς διὰ τῶν παντοίων μεταβολῶν, νὰ ἐκπλήξῃ αὐτοὺς διὰ τῶν τερατῶν πράξεων νὰ προξενήσῃ σκοτοδινίαν διὰ τοῦ μυθώδους καὶ τῆς ἀλληγορίας καὶ παραδοξολογίας, καὶ τέλος νὰ ἀποπέμψῃ τοῦ θεάτρου τοὺς μὲν ἀπαιδεύτους καὶ πανταχοῦ τὴν ῥασιτώνην ἐπιζητοῦντας τεθηπότας καὶ ἀνειμένους, τοὺς δὲ σώφρονας καὶ συνετοὺς δυσανασχετοῦντας διὰ τὴν τοῦ χρόνου ἀπώλειαν, συμφῶνως πρὸς τὴν ὁμολογίαν του ἦν πρὸ μικροῦ ἐξεθέσταμεν.

Πολλάκις ἐζητήσαμεν τὸν σκοπὸν τῆς τραγωδίας ταύτης, καὶ οὐδένα ἄλλον εὗρομεν· πολλάκις ἠρωτήσαμεν, τῶν δ' ἐρωτηθέντων οἱ μὲν ἐσίγησαν, ἄλλοι δὲ προὔλαβον τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄλλοι ὁμολόγουν ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἴσως

ὁ ποιητὴς ἐγίνωσκεν ἀκριβῶς τὸν λόγον· καθόσον λέγεται ὅτι ἐρωτηθεὶς ποτε «τίς ὁ σκοπός;» ἀπεκρίνατο «εὑρετε αὐτὸν ὑμεῖς»!! Καὶ ἂν μὲν τοῦτο ἦναι ἀληθές ἢ οὐ, τίς οἶδεν; ὅμως ὅτι συνολογεῖ εἰς τὴν γνώμην ἡμῶν φανερόν. Νῦν δὲ ἄς ἴδωμεν τίνα γνώμην ἔχουσι καὶ οἱ κριτικοὶ τοῦ Φάουστ.

(Ἐπεταί συνέχεια.)

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

ΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΥΡΙΟΥ Δ. ΠΕΤΡΙΔΟΥ

ΔΙΑ Β. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΩΣ

τῶν ἐν τοῖς διδασκαλείοις

ΤΗΣ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

διδασκῶν μαθημάτων καὶ πτυχιακῶν ἐξετάσεων.

(Συνέχεια ἴδε προηγούμενον ἀριθμόν.)

Νῦν δὲ μεταβαίνων εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν υπολειπομένων 11 ἀρθρῶν, ἀναγκάζομαι τινὰ μόνον αὐτῶν νὰ υποβάλω εἰς ἔλεγχον, ὡς μὴ ἔχων πρόχειρον τὸ Β'. Διάταγμα, τὸ κανονίζον τὰ τοῦ διδασκαλείου καὶ τοῦ πρωτύπου καὶ λέγον ὅτι πᾶσαι αἱ διατάξεις ἐκείνου ἐφαρμόζονται κατ' ἀναλογίαν καὶ ἐν τοῖς προτύποις σχολείοις τοῖς προσαρτημένοις τοῖς Παρθεναγωγείοις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας. Κατὰ πόσον δὲ ὀρθή ἐστίν ἡ ἐφαρμογὴ πᾶσῶν τῶν διατάξεων τοῦ διδασκαλείου τῶν ἀρρένων καὶ ἐν τῷ τῶν θηλέων διδασκαλείῳ, ἀπέχω νὰ ἐκφέρω κρίσιν, ὡς ἀγνοῶν τίνες εἰσὶν αἱ διατάξεις ἐκεῖναι καὶ ἂν πᾶσαι ἄνευ τινὸς προποιοῦσέως εἰσὶν ἐφαρμόσιμοι καὶ ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας. Ἐν δὲ τῷ ἀρθρῷ 6, ἔνθα γίνεται παραπομπὴ εἰς ἀρθρον τοῦ νόμου τοῦ 1834, ὅτε οὔτε Ἀρσάκειον, οὔτε παράρτημα αὐτοῦ ἐν Κερκύρῃ ὑπῆρχε, λέγεται ὅτι ἐνεργοῦνται ἐξετάσεις τῶν ἐπὶ πτυχίῳ ἢ προδιδακτικῶν τῶν διδασκαλισσῶν κατὰ μῆνα Ὀκτωβρίου ἢ Μάρτιον. Εἰ μὲν ὁ χρόνος οὗτος κατάλληλός ἐστι τοῖς Γερμανοῖς, παρ' οἷς τὸ σχολικὸν ἔτος λήγον τῇ 15 Αὐγούστου ἀρχεται τῇ 15 Ὀκτωβρίου, παρ' ἡμῖν ὅμως ὁ Σεπτέμβριος ἐστὶ τοιοῦτος καὶ ἐπομένως προτιμητέος, καθ' ὅν γίνεται ἡ τῶν μαθημάτων ἐναρξίς, ἵνα μὴ οἱ διδάκοντες ἐξεταστὰι διακόπτωσι τὴν τῶν μαθημάτων διδα-

σκαλίαν, μόλις ἀρξαμένην περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου καὶ οὕτω προσγίνηται βλάβη καὶ ζημία ταῖς μαθητρίαις.

Ἄρθρον 7.

«Αἱ ὑποψήφιοι ἐξετάζονται ἐν Ἀθήναις μὲν ὑπὸ ἐπιτροπείας συγκειμένης ἐξ ἑπτὰ μελῶν, ἧτοι τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτικῶν σχολείων, ὡς προέδρου, τριῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις διδασκαλείου, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ὑπουργείου, καὶ τριῶν καθηγητῶν ἐκ τῶν ἐν τοῖς Παρθεναγωγείοις τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας διδασκόντων, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου διοριζομένων, ἀλλὰ κατὰ πρότασιν τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας.»

Τίς ἀναγινώσκων τὸ ἀρθρον τοῦτο δὲν ἐκπλήσσειται ἐπὶ τῇ ἐπιτηδειότητι, τέχνῃ καὶ σοφίᾳ τοῦ συντάξαντος αὐτό; Διότι διὰ τούτου ἡ ἑταιρία, καίπερ ἑκατοντάδας χιλιάδων δραχμῶν κατ' ἔτος δαπανῶσα καὶ μυρίους καταβάλλουσα κόπους καὶ μόχθους πρὸς τελειοποίησιν καὶ προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων αὐτῆς, προσκαλεῖται νὰ παραδώσῃ τὴν πνευματικὴν δυνάμιν αὐτῶν εἰς τριμελῆ ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν τῶν καθηγητῶν τοῦ διδασκαλείου καὶ εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ, κρατοῦντος τὴν νικῶσαν ψῆφον ὡς πρὸς τὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴν τῶν καθηγητῶν τῆς ἑταιρίας, ἡ ἰσχὺς τῆς ὁποίας μειονοψηφούσης, ἔσται ἴση τῷ μηδενὶ καὶ ἐν τοιαύτῃ ἀσυγγνώστῳ περιστάσει προτιμότερόν ἐστὶ νὰ μὴ μετᾶσχῃ τις τῶν καθηγητῶν τῆς ἑταιρίας ἐν ταῖς ἐξετάσεσι παρὰ διὰ τῆς μετοχῆς νὰ νομιμοποιῆ τὰ τοῖς ἄλλοις ἀρέσκοντα καὶ κατὰ δοκοῦν αὐτῶν ἀποφασίζόμενα.

Πρὸς δὲ τούτοις παρατηρῶ ὅτι ὁ Γενικός ἐπιθεωρητής, ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς, δὲν ἐξετάζει ὡς καθηγητής, ἀλλὰ μόνον διευθύνει τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τελουμένας ἐξετάσεις· εἶτα δὲ ἐκ δύο ὁμοειδῶν καὶ ἰσοβαθμίων ἐκπαιδευτηρίων οὐδέτερον ὀφείλει νὰ υποκύψῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἄλλου, διότι τοῦτο οὐδαμοῦ τοῦ κόσμου γίνεται, ἀλλ' ὅπως οἱ τοῦ διδασκαλείου μαθηταὶ ἐξετάζονται ὑπὸ τῶν διδασκόντων καθηγητῶν, παρισταμένης ἐπιτροπῆς, οὕτω καὶ αἱ ἀποροῦσαι μαθήτριάι τοῦ Ἀρσακείου πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ὑπὸ τῶν διδασκόντων καθηγητῶν, παρισταμένης ἐπιτροπῆς· διότι δύο μέτρα καὶ σταθμὰ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δὲν ἐπιτρέπονται· τρίτον δὲ γνωστὸν ἐστὶν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Ἀρσακείου εἰσὶν ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως, πᾶσαν παρέχοντες ἐγγύησιν, ὡς οἱ τοῦ διδασκαλείου καὶ πνευμα-

τικῶς ὑπερέχοντες ἐκείνων ὡς καθηγηταὶ τῶν Γυμνασίων. Καὶ τέταρτον ὅτι μεγάλη προσγενήσεται ἀδικία ταῖς ἐξεταζομέναις ὑπὸ καθηγητῶν μὴ διδασκόντων, οἵτινες διάφορον ἀκολουθοῦντες μέθοδον δύνανται νὰ περιαγάγωσιν εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀποτυχίαν τὰς ἐξεταζόμενας, ὅπερ ἀδικιώτατόν ἐστιν. Ὁμολογοῦμενον δ' ἐστὶν ὅτι παρ' ἡμῖν δυστυχῶς ὁμοιότης καὶ ἀρμονία ἐν τῇ διδασκατικῇ μεθόδῳ ἐκάστου τῶν μαθημάτων δὲν ὑπάρχει ὡς παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὴν πεῖραν καὶ τὴν ἰκανότητα ἐμόρφωσεν ἴδιον διδασκαλίαν τρόπον. Διότι παρ' ἡμῖν οἱ τῶν γυμνασίων καθηγηταὶ δὲν διέρχονται τὸ πρῶτον τῆς διδασκαλίας ἔτος ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψὴν καὶ ὁδηγίαν Γυμνασιάρχου ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας, ὡς συμβαίνει παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ἀλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἐμπειρίᾳ ἢ ἀπειρίᾳ του διδάσκει κατὰ δοκοῦν αὐτῷ, ἀγνοῶν ἔτι τὰ ὅρια καὶ τὸ μέτρον τῶν μεταδοτέων γνώσεων, ἐν ἧ διδάσκει τάξει. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ ὑπονοήσῃ τις ὅποια ἀτοπήματα προκύπτουσιν ὅταν ἄλλοι διδάξωσι καὶ ἄλλοι ἐξετάσωσιν. Ἀλλὰ διατὶ ἐν τῷ διδασκαλείῳ, τῶν ἀρρένων οἱ διδάξαντες ἐξετάζουσιν, ἐν τοῖς γυμνασίοις κατὰ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις οἱ διδάξαντες ἐξετάζουσι καὶ τέλος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατὰ τὰς διπλωματικὰς ἐξετάσεις οἱ διδάξαντες ἐξετάζουσι, διατὶ λέγω, ἐν τῷ Ἀρσακείῳ, τῷ ἀνεγνωρισμένῳ ὡς διδασκαλείῳ τῶν θηλέων, ἄλλο μέτρον εἰδικὸν ἐπιβάλλεται καὶ διὰ τούτου ζητεῖται ν' ἀφαιρεθῇ ἡ πνευματικὴ δυνάμεις, ἀφ' οὗ μάλιστα, ὡς προείρηται, οἱ πλείστοι τῶν καθηγητῶν καὶ διδασκάλων εἰσὶν ὑπάλληλοι τῆς Κυβερνήσεως καὶ πνευματικῶς ὑπερέχουσι τῶν καθηγητῶν τοῦ ἀρτισυστάτου διδασκαλείου; Καὶ διατὶ τέσσαρες μὲν ὀρίζονται μετὰ τοῦ προέδρου οἱ τοῦ διδασκαλείου καθηγηταί, τρεῖς δὲ οἱ τοῦ Ἀρσακείου καὶ οὐχὶ τάνάπαλιν τοῦλάχιστον; Εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὅτι τὰ δύο ταῦτα μυστήρια δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω καὶ ἀνακαλύψω.

Ταῦτα ὑπολαμβάνων ἱκανὰ ὡς πρὸς τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἀρθροῦ 7, θεωρῶ περιττὸν νὰ προσθέσω τι καὶ περὶ τοῦ ἐν Κερκύρῃ Παρθεναγωγείου τῆς ἑταιρίας.

Ἐπειδὴ δὲ νομίζω ὅτι ἐν τῶν σπουδαιοτάτων καθηκόντων τοῦ Γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ καὶ προέδρου τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας ἐστὶν ἡ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐξετάσεων τῶν διδασκαλισσῶν παρουσία αὐτοῦ καὶ διεύθυνσις τῶν ἐξετάσεων, ἵνα ἰδίως ὁμασιν ἀντιληφθῇ τῆς ἰκανότητος ἐκάστης τῶν

ἐξεταζομένων διδασκαλισσῶν, ἀγνοῶ διατὶ ἐν τῷ 8 ἀρθρῷ προτάσσεται τὸ στερεότυπον «τὸν πρόεδρον τῆς ἐξεταστικῆς τῶν διδασκαλισσῶν ἐπιτροπείας ἀπόντα ἢ κωλυόμενον ἀναπληροῦ...» ἀφ' οὗ μάλιστα αὐτὸς ὀρίζει τὸν χρόνον τῶν ἐξετάσεων, καθ' ὅν πᾶσα ἄλλη δευτερεύουσα ἐργασία πρέπει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὴν σπουδαιοτάτην πασῶν καὶ ἐμέ, καὶ ἀφοῦ μάλιστα φροντίζει καὶ παρίσταται πάντοτε ἐν ταῖς ἐξετάσεσι τοῦ διδασκαλείου τῶν ἀρρένων; Ὁ μακαρίτης Βυζάντιος καίπερ γέρον ἤδη καὶ χωλὸς παρίστατο καθ' ἐκάστην ἀπὸ τῆς 7—12 ὥρας ἐν ταῖς ἐξετάσεσι καὶ οὐδενὶ ἐπέτρεπε τὴν ἀναπλήρωσιν αὐτοῦ, ἐνῶ ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τοῦ γήρατος πρὸς τοῦτο.

Τὸ ἀρθρον 9 καταλείπων ἀνέπαφον ὡς σχετιζόμενον πρὸς διατάξεις ἄλλου διατάγματος, ὅπερ δὲν ἔχω πρόχειρον, μεταβαίνω εἰς τὸ ἐπόμενον δέκατον ἀρθρον.

«Τὰ μαθήματα, ἐν οἷς ἐξετάζονται αἱ ὑποψήφιοι ἀνάγονται εἰς ἑπτὰ κύκλους, ὧν ἕκαστος ἀνατίθεται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου εἰς ἕκαστον τῶν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπείας μελῶν, ὀρίζονται δὲ κύκλοι τῶν μαθημάτων οἱ ἑξῆς.

- 1) ὁ τῶν Θρησκευτικῶν,
- 2) ὁ τῶν Παιδαγωγικῶν,
- 3) ὁ τῶν τῆς Μυθολογίας καὶ πρακτικῆς διδασκαλίας,
- 4) ὁ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης,
- 5) ὁ τῶν Φυσικομαθηματικῶν,
- 6) ὁ τῆς Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας,
- 7) ὁ τῶν τεχνικῶν μαθημάτων.»

Ἐν τῇ ἀναγραφῇ ταύτῃ τῶν κύκλων (ὀρθότερον γραπτέον κλάδων ἀντὶ κύκλων) τῆς ἐκπαιδύσεως ἀνακαλύπτει οὐ μόνον ὁ περὶ τὰ παιδαγωγικὰ πεῖραν τινὰ κεκτημένος, ἀλλὰ καὶ ὁ μικρᾶς παιδύσεως τυχὼν μεγάλην σύγχυσιν ὡς πρὸς τὴν θέσιν ἐκάστου, ὡς πρὸς τὸν ἄστοχον συνδυασμόν, κατὰ τὴν ἔλλειψιν καὶ κατὰ τὴν ἀσάφειαν. Κατὰ ταῦτα δὲ παρατηρῶ ὅτι ὡς πρὸς τὴν θέσιν μόνος ὁ πρῶτος κλάδος, ἐν διαγράψας ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδύσεως (ἀριθ. 3), ἠναγκάσθη ἐνταῦθα ὁ σοφὸς νομοθέτης ν' ἀναμνησθῇ, ἀνομολογῶν διὰ τούτου ὅτι ὁ ὀρισμὸς ἐκεῖνος ἐσφαλμένος ἐστίν, ἔχει τὴν οἰκείαν θέσιν, οἱ δὲ λοιποὶ κλάδοι ἀτάκτως θετιμένοι εἰσὶν, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν συνδυασμόν τοῦ γ' καὶ ε' κλάδου παρατηρεῖται παιδαγωγικὴ ἀγνοία· διότι ἐν μὲν τῷ γ' κλάδῳ πλεονάζει ἡ μυθολογία ἢ, ἐὰν κατὰ

τὴν γνώμην τοῦ νομοθέτου θεωρεῖται ἀναγκαία, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἐπισυνημμένην πρακτικὴν διδασκαλίαν. Ἐν δὲ τῷ 5'. κλάδῳ ἡμικρημένος ἐστὶν ὁ συνδυασμὸς τῆς ἱστορίας μετὰ τῆς γεωγραφίας. Διότι σήμερον ἐκατέρω θεωρεῖται καὶ αὐτοτελής ἐπιστήμη καὶ ἐσχάτως ἐπισήμως ἀνεκρηχθή ὅτι αἰτία τῆς γεωγραφικῆς ἀμαθείας ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἐστὶν ὁ συνδυασμὸς τῆς γεωγραφίας μετὰ τῆς ἱστορίας, ἐν ᾧ ἡ πρώτη μεγίστας ἐλαβε διαστάσεις προόδου ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις καὶ ἀπαιτεῖ συντονωτέραν καὶ ἰδιαίτερον σπουδὴν καὶ διδασκαλίαν. Ἀσάφεια δὲ ὑπάρχει ἐν τῷ 7'. κλάδῳ «τεχνικῶν μαθημάτων». Διότι ὁ ἀναγνώστης δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τίνα μαθήματα ὑπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον ὅρον ἐννοεῖ ὁ νομοθέτης, τὰ ἐργόχειρα, τὴν καλλιγραφίαν, τὴν ἰχθυογραφίαν, τὴν φωνητικὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν; ἢ τίνα μόνον τούτων ἐννοεῖ καὶ τίνα οὐχί; σπουδαία δὲ ἔλλειψις ἐστὶν ἡ παράλειψις τῆς Γαλλικῆς γλώσσης. Ὁρθὴ δ' ἀναγραφὴ τῶν κλάδων τούτων κατὰ τὴν θέσιν, τὸν συνδυασμὸν, τὴν συμπλήρωσιν καὶ σαφένειαν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐξῆς.

- 1) Ὁ τῶν Θρησκευτικῶν
- 2) ὁ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.
- 3) ὁ τῆς Ἱστορίας
- 4) ὁ τῆς Γεωγραφίας
- 5) ὁ τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν
- 6) ὁ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ πρακτικῆς διδασκαλίας.
- 7) Ὁ τῶν τεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν
- 8) Καὶ ὁ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης.

Τίνα δὲ κατάταξιν καὶ διαίρεσιν ποιοῦσι τῶν μαθημάτων οἱ πατέρες τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς Γερμανοί, περὶ τούτου κατωτέρω γενήσεται λόγος.

Ἄρθρον 11.

«Εἰς ἐξέτασιν ἐπὶ διδασκαλικῷ πτυχίῳ γίνονται δεκταὶ αἱ ὡς τακτικαὶ μαθήτριαι διανύσασαι τοῦλάχιστον τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τῶν ἐν τῷ ἄρθρῳ 1 τοῦ παρόντος Διατάγματος ὀριζομένων Παρθενωγαγείων τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς ἑταιρίας».

Διὰ τοῦ ἄρθρου τούτου, ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης, ὁ νομοθέτης καθίστησι τὴν ἀνωτέραν ἐκπαιδευσιν τοῦ γυναικείου φύλλου μονοπώλιον τῶν Παρθενωγαγείων τῆς ἑταιρίας καὶ κλείει τὰ πολυάριθμα ἀνώτερα ἰδιωτικὰ Παρθενωγαγεῖα τῶν Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Σύρου καὶ ἄλλων τοῦ κράτους πόλεων, ἐνθα διδάσκονται τὰ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ μαθήματα. Διότι

παραδέχεται εἰς ἐξέτασιν ἐπὶ διδασκαλικῷ πτυχίῳ μόνον τὰς ἐν τοῖς Παρθενωγαγείοις τῆς ἑταιρίας διανύσασαι τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις. Τοῦτο δὲ καὶ παράνομον καὶ παράλογόν ἐστιν ὡς ἀφαιροῦν τὴν ὑπὸ τοῦ συντάγματος χορηγομένην ἐλευθερίαν τοῖς ἰδιώταις πρὸς συντήρησιν ὁμοειδῶν ταῖς δημοσίαις ἰδιωτικῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῖς Ἑλλήσι πολίταις πρὸς ἐκπαιδευσιν τῶν τέκνων ἐν ἰδιωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις. Ὁ νομοθέτης ἐλησμόνησεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις καθῆκον ἔχουσα νὰ διατηρῇ ἐν ἐκάστῳ τοῦλάχιστον νομῷ ἀνὰ ἐν ἀνώτερον Παρθενωγαγεῖον ἢ διδασκαλεῖον πρὸς ἐκπαιδευσιν τοῦλαοῦ δυστυχῶς οὐδὲν τοιοῦτον ἐφρόντισε νὰ ἰδρῦσῃ καθ' ὅλον τὸ κράτος μετὰ πεντηκονταετῆ ἐλεύθερον βίον καὶ διὰ τὴν ὀλιγομίαν ταύτην τῆς Κυβερνήσεως ζητεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ δεσμὰ καὶ εἰς τὰς δραστηρίας ἐνεργείας τῶν ἰδιωτῶν, καὶ ἀντὶ νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτούς, τιμωρεῖ διὰ τοῦ εἰρημένου περιορισμοῦ τοῦτο δὲ οὐδαμοῦ τοῦ κόσμου γίνεται ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ τοῦναντίον δὲ μάλιστα ἡ ἰδιωτικὴ ἐκπαιδευσις μεγίστην πρόοδον ἔλαβεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, οὐ μόνον μὴ κωλυμένη ὑπὸ τῶν Κυβερνήσεων, ἀλλὰ καὶ ὑποστηριζομένη ὑπ' αὐτῶν ὡς μεγάλως ὑποβοηθοῦσα τὴν δημοσίαν ἐκπαιδευσιν καὶ ἐνεργητικὸν ἄστυλον παρέχουσα ταῖς ἰδιώταις.

Ἄρθρον 12.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ ἐπαναλαμβάνονται τὰ μυθολογικὰ μαθήματα συνδεδεμένα μετὰ τῆς ἀσκήσεως ἐν τοῖς προτύποις ὑποθέτω ὅτι ἡ λέξις «μυθολογικὰ» ἐσφαλμένως ἐπανελαμβάνεται καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀνωτέρω, καὶ τεθειμένη ἐστὶν ἀντὶ τῆς τοσοῦτω προσφιλοῦς τῷ νομοθέτῃ «μεθοδολογικὰ», ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως τῶν ὁποίων ἀπαλλάσσονται αἱ μὴ προωρισμέναι διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα. Ἄλλως οὐδεμίαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχῃ ἡ λέξις «μυθολογικὰ» καὶ ὁ συνδυασμὸς αὐτῆς μετὰ τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως ἐν τοῖς προτύποις.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ Βασιλικοῦ Διατάγματος, ὅπερ διὰ τοῦ τελευταίου 15 ἄρθρου καταργεῖ πᾶσαν ἄλλην διάταξιν ἀντικειμένην εἰς αὐτό. Λίαν δὲ ἄπορον φαίνεται μοι πῶς ὁ τῆς παιδείας ὑπουργὸς ὑπέγραψεν ἀνεξετάστως τοιοῦτον ἄστοχον κατασκευάσμα καὶ ὑπέβαλεν αὐτὸ τῷ Βασιλεῖ πρὸς ὑπογραφήν καὶ ἐπικύρωσιν.

Μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὑπομνήματος τούτου περιελθούσης εἰς χεῖράς μου τῆς ἀπὸ 10 Μαΐου 1884 συστατικῆς τοῦ ἐξελεχθέντος ἤδη περιεχομένου τοῦ

Διατάγματος ἐκθέσεως, μετὰ λύπης ἔργων ἐξ αὐτῆς ὅτι πατὴρ τοῦ ἔργου ἐστὶν ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητῆς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως κ. Δ. Γ. Πετρίδης, ὃς καίπερ ἄπειρος τῆς Γερμανικῆς γλώσσης καὶ Γερμανικῆς φιλολογίας καὶ Παιδαγωγικῆς, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζήλου ὅμως ἀνέλαβε νὰ νομοθετήσῃ περὶ παιδαγωγικῶν μαθημάτων καὶ περὶ ἐξετάσεων καὶ νὰ φωτίσῃ τὸν ὑπουργὸν περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαιδευσιν κατὰ τὰς νεωτάτας μεθόδους, ὧν ἀνήμερον ἀνομολογεῖ ἑαυτόν.

Κατὰ πόσον ὅμως ἐφικτόν ἐστὶ τὸ τοιοῦτον τῷ μῆτε τὴν γλῶσσαν, μῆτε τὴν φιλολογίαν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπισταμένῳ τὸ μὲν ἐκ τοῦ ἐλέγχου ἐδείχθη ἤδη, τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων δειχθήσεται.

Ἐπειδὴ ὁ Γενικὸς ἐπιθεωρητῆς διατείνεται ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐκθέσει ὅτι ἐν τῇ συντάξει τοῦ σχεδίου τοῦ Β. Διατάγματος καθὼς καὶ εἰς πάσας τὰς πρὸς ἀναμόρφωσιν τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐνεργείας καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ ὡς ὑπόδειγμα ἔχει τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, ἀναγκάζομαι νὰ ὑποδείξω αὐτῷ ὅτι καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ οὗτος πόρρω ἀπέχει τῆς ἀληθείας καὶ ὅτι τὸ ἀποφασίζειν καὶ νομοθετεῖν περὶ τόσῳ σπουδαίων ἐθνικῶν πραγμάτων οὐκ ἐστὶν ἔργον ἐνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου, ὅσοφ σοφὸς καὶ ἔμπειρος οὐ μόνον ἀν νομίζῃ, ἀλλὰ καὶ πράγματι ἀν ἦ, ἀλλὰ πολλῶν σοφῶν καὶ ἐμπειρῶν περὶ τὴν ἐκπαιδευσιν. Διότι αἱ θεωρητικαὶ καὶ πρακτικαὶ γνώσεις τοῦ ἐνὸς εἰσι καὶ κατὰ ποσότητα ὀλιγώτεραι καὶ κατὰ ποιότητα κατώτεραι καὶ ἐπισημότεραι τοῦ κεφαλαίου τῶν γνώσεων τῶν πολλῶν τοιούτων ἀνδρῶν. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῆς τῶν λεγομένων ἀληθείας ἀρκοῦμαι νὰ προσάγω ἐνταῦθα ἐν καὶ μόνον παράδειγμα, εἰλημμένον μὲν ἐκ τοῦ πρωτίστου τῶν πεπολιτισμένων τῆς Εὐρώπης ἔθνῶν, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ πατρὶς τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς δικαίως θεωρεῖται παρὰ πάντων, ἀναγόμενον δὲ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ περὶ τῆς ρυθμίσεως τῶν ἐξετάσεων τῶν δημοδιδασκαλισσῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ζήτημα.

(Ἀκολουθεῖ).

ΙΟΥΛΙΟΥ ΣΙΜΩΝΟΣ

Ο ΜΙΚΡΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

(Συνέχεια ἴδε ἀριθμὸν 10).

— Ὁ τοῦτο, ἀνάδοχέ μου, τὸ γνωρίζω κάλλιστα.

— Εἶσαι λίαν σοφὸς τῇ ἀληθείᾳ. Θέλεις λοιπὸν νὰ μοὶ δείξῃς τὴν σοφίαν σου;

— Μάλιστα, ἀνάδοχέ μου. Κατὰ πρῶτον συντάσσει ὁ δήμαρχος κατάλογον ἐκλογέων, ἐφ' οὗ ἐγγράφει ὅλους τοὺς πολίτας τοὺς ἔχοντας ἠλικίαν 21 ἐτῶν καὶ χαίροντας πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἐκτελοῦντας τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ὀρισμένα. Τῶν καταλόγων τούτων δύναται νὰ λάβῃσι γνῶσιν ὅλοι οἱ πολῖται, καὶ νὰ προκαλέσωσι τὴν ἐγγραφὴν ἐκείνων οἵτινες ἐγγράφησαν κακῶς. Αἱ ἐνστάσεις αὗται πρέπει νὰ γίνωσιν ἐντὸς τῶν 20 ἡμερῶν αἵτινες ἀκολουθοῦσι τὴν κατάθεσιν τῶν καταλόγων εἰς τὸ γραφεῖον τῆς δημαρχίας. Αἱ ἐνστάσεις κρίνονται ὑπὸ τοῦ δημάρχου ὅστις προϊστατο εἰδικῆς τινος ἐπιτροπῆς, αἱ δὲ ἀποφάσεις δίδονται εἰς τὸν Εἰρηνοδίκην.

Ἐπὶ ὅταν καλοῦνται οἱ ἐκλογεῖς, καλοῦνται ποτὲ μὲν ἵνα ἐκλέξωσι τὰς δημοτικὰς ἀρχάς, ποτὲ δὲ ἵνα ἐκλέξωσι ἐπαρχιακὸν σύμβουλον, καὶ ἄλλοτε ἀντιπρόσωπον.

Διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου δὲν ὑπάρχει ἐννομος προθεσμία. Ἐὰν πρόκηται περὶ ἐπαρχιακοῦ συμβούλου ἢ γενικοῦ συμβούλου ἢ ἡμέρα τῆς ἐκλογῆς πρέπει νὰ ἀγγεληθῇ δημοσίως πρὸ 15 ἡμερῶν πρὸ 20 ἡμερῶν δὲ ὅταν πρόκειται περὶ ἀντιπροσώπου. Αἱ 15 καὶ αἱ 20 αὗται ἡμέραι, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἀποτελοῦσι, ὅπερ καλοῦσι ἐκλογικὴν περίοδον.

Διαρκούσης τῆς ἐκλογικῆς περιόδου, οἱ ὑποψήφιοι δύναται νὰ σχηματίσωσι [συνδυασμοὺς [καὶ νὰ ἐκδώσωσι τὰ προγράμματα τῶν. Ἐδῶ, ἀνάδοχέ μου, ὅταν πρόκειται περὶ δημοτικῶν ἀρχόντων, δὲν ὑπάρχει μεγάλη κίνησις διότι πάντοτε μανθάνουσι περὶ τοῦ ἐξέχοντος. Νομίζω ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἐρωτᾷ τὸν πάππον του τίνα πρέπει νὰ ψηφίσῃ. Ἄλλ' ἔως τώρα ἔχω ἴδει ἐκλογὴν δημοτικοῦ συμβούλου καὶ ἀντιπροσώπου. Εἶναι λίαν εὐχάριστον. Οἱ ὑποψήφιοι ἦσαν δύο. Ὁ κ. Κωνσταντινίδης καὶ ὁ κ. Ἰωαννίδης. Ἐλεγον ὅτι ὁ κ. Κωνσταντινίδης ὑπεστήριζεν ὑπὸ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁ δὲ κ. Ἰωαννίδης ὑπὸ τῶν κυβερνητικῶν.

Κατὰ τὸ 1877, ὡς γνωρίζετε ἀνάδοχέ μου, ἔγεινε βουλευτικὴ ἐκλογὴ ἄλλ' ἤμην πολὺ μικρὸς κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν. Δὲν ἔβλεπον εἰμὴ θόρυβον καὶ κίνησιν. Ὁ πάππος ὅστις δὲν ἦτο πάρεδρος, ἦτο πάντοτε θυμωμένος. Ὁ κ. Γεωργιάδης ὅστις ἠθέλησεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἦναι δημοτικὸς σύμβουλος, τότε ἦτο δήμαρχος. Ἐπρεπε νὰ ἴδης πῶς τῷ ἐκά-

λει ο πάππος. Ἡμέραν τινά, ἦλθε εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ εἶπε εἰς τὸν πάππον ὅτι ἐὰν θέλῃ νὰ ψηφίσῃ τὸν ὑποψήφιόν του, ἤθελε τὸν διορίσει εἰρηνοδίκην. Ὁ πάππος τὸν ἐδίωξεν. Ὅταν ἐπανῆλθεν ὁ πατὴρ ἐκ τοῦ ταξειδίου, τὸ Σάββατον ἑσπέρας καὶ τῷ εἶπε τοῦτο, ἤθελε νὰ ὑπάγῃ, ἀν καὶ ἦτο νύξ, εἰς τὴν οἰκίαν του, ἵνα εὔρῃ τὸν κ. Γεωργιάδην καὶ νὰ τὸν ἐπιπλήξῃ. Ἡ μήτηρ ἤρχισε νὰ κλαίῃ καὶ οὕτως τὸν ἐκράτησε. Τὴν ἐπαύριον ἐκάθητο ἔμπροσθεν τοῦ ἐργαστηρίου κρατοῦσά με ἐπὶ τῶν γονάτων της, ὅτε διήλθε ὁ κ. Γεωργιάδης ἵνα ὑπάγῃ εἰς τὴν λειτουργίαν. Τὴν ἐχαιρέτισε ὑποκλινέστατα· ἀλλ' αὕτη μετὰ θυμοῦ προσβλέψασα τῷ εἶπε· «Κύριε, προσεβάλατε τὸν πατέρα μου». Ἐκεῖνος ἔγεινε καταπόρφυρος καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν χωρὶς νὰ εἶπῃ τίποτε. Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ ἐκείνην τὴν ἡμέραν· διότι ἀπὸ πρωῒας μέχρι ἑσπέρας ἐν τῇ οἰκίᾳ ἦσαν συζητήσεις καὶ δάκρυα, καὶ εἶναι μόνη φορά, ἀνάδοχέ μου, καθ' ἣν συνέβη τοῦτο. Ὁ κ. Πέτρος μετὰ τὸν ἑσπερινὸν καὶ ὁ πατὴρ δὲν ἠθέλησαν νὰ τὸν δεχθῶσιν, ἀλλ' ὁ πάππος ἠθέλησε νὰ τὸν εἰσάξωσι καὶ τῷ ἔδωκε τὴν χεῖρα. Ὁ κ. Πέτρος τῷ εἶπε· «Ἀνδρόνικε, γνωρίζω ὅτι συνέβη μεταξύ ἡμῶν καὶ τοῦ κ. Γεωργιάδου. Τὰς τοιαύτας ῥαδιουργίας τὰς κατακρίνω. Ὅταν τὰς ἐνεργῇ ἡ μερίς μου αἰσχύνονται πολὺ. Ἀλλ' ὅπερ ἤκουον θὰ σὰς εἶπω, ὅτι, ποτὲ δὲν ἔπρεπε νὰ κάμωσι τὴν ὕβριν ταύτην εἰς πρόσωπον ὡς ὑμεῖς». Τότε ἐνηγκαλίσθησαν καὶ ἀφοῦ ἐξῆλθεν ἔλεγεν ὁ πατὴρ μου «ὑπάρχουσι παντοῦ τίμιοι ἄνθρωποι».

Ὁ Ἰωάννης μοὶ διηγήθη τὴν μικρὰν ταύτην ἀφήγησίν του μετ' ὕφους ζωηροῦ. Δὲν παρέλειψα τοῦ νὰ τὸν νοουθετήσω. Ἐννοεῖς, φίλτατέ μου, ὅτι προσπαθοῦσι νὰ φωτίσωσι τοὺς ἐκλογεῖς καὶ νὰ τοὺς μεταβάλλωσι τὴν ἰδέαν των, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς πᾶνμα εἶναι ὅτι μεταξὺ των μεταχειρίζονται τὰς ἀπάτας καὶ τὰς ἀπειλάς· κατὰ πρότον διότι ταῦτα εἰσὶ μέσα κακοήθη καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, καὶ δεύτερον διότι ἡ ἐθνικὴ γνώγη οὕσα ἡ πηγή τῆς ἐξουσίας· πρέπει νὰ ἐκφράζεται ἐν ὅλῃ τῇ εὐλικρινείᾳ καὶ ἐλευθερίᾳ. Ἐνθυμοῦ ἐπίσης καλῶς τὴν διαγωγὴν τοῦ κ. Κ... Εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι λίαν σπάνιον ν' ἀπόδιδωσι δικαιοσύνην εἰς τοὺς ἀντιπάλους των. Ἀμα ἄνθρωπός τις δὲν σκέπτεται ὡς ἡμεῖς, γίνεται ἐχθρός.

Ὅταν θὰ ἤμεθα πλέον συνειδημένοι· εἰς τὰ ἦθη ἐλευθέρας χώρας, θὰ μάθωμεν νὰ ὑποφέρωμεν τὰς ἀντιρρήσεις.

Δὲν εἶναι τῆς ἰδίας μερίδος, ἀλλὰ εἶναι τοῦ αὐ-

τοῦ τόπου. Ἀληθῶς πάντες θέλουσι τὸ καλόν, ἀλλὰ καὶ θέλουσι τοῦτο διὰ διαφόρων μέσων· καὶ εἶνε πάντοτε προτιμώτερον νὰ σκέπτηται τις παρὰ νὰ φιλονεικῇ.

— Βεβαίωτατα, ἀνάδοχέ μου, ἀλλὰ λέγουσιν ὅτι ἐν τῇ Βουλῇ φιλονεικοῦσι πολὺ. Ὅταν ἀναγινώσκωσι, μετὰ τὸ γεῦμα τὴν ἐφημερίδα εἰς τὴν οἰκίαν, ἀκούω πάντοτε τὸν πάππον νὰ λέγῃ «Ἐμπρός, ἰδοὺ ἀκόμη μία σκηνή! ἰδοὺ οὗτος ζητεῖ ἔριδα μετ' ἐκείνου! θὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας ἡμέραν τινά. Οὕτως διεξάγουσι τὰς ὑποθέσεις τοῦ τοῦ τόπου;» Καὶ ὅλοι οἱ παρόντες τῷ λέγουσιν ὅτι ἔχει δίκαιον.

(Ἐπεταὶ τὸ τέλος.)

Η ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ

(BELLA STROZZI)

ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

— Φλωρεντία! Φλωρεντία! παρασκευάσον τὰ ἐκ μετὰξῃς ὑφάσματα σου, ἐρχόμεθα ν' ἀγοράσωμεν αὐτὰ διὰ τῶν λογγῶν ἡμῶν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ στρατὸς ἀχαλίνωτος καὶ εὐτυχῶς πολὺ ὀλιγάριθμος ἀπήγγειλε πάσας τὰς ἀπειλάς ταύτας τῆς διαρπαγῆς, ἡ Φλωρεντία ἐνέγραφεν εἰς πάσας τὰς γωνίας τῶν ὁδῶν τὸ ὑπερήφανον τοῦτο σύνθημα· «πτωχοί, ἀλλ' ἐλεύθεροι!»

Καὶ ἀναμφιβόλως ἡ δημοκρατία τῆς Φλωρεντίας δυσκόλως μὲν ἐδύνατο ν' ἀντισταθῇ πρὸς τὸν Κάρολον τὸν Ε'. ἀλλ' ἦτο ὠχυροτάτη, ἔχουσα πυροβολικὸν φοβερόν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀπείρους προμηθείας καὶ φρούρια, ὡς τῆς Πίσης, τῆς Λιθόρνου, τῆς Empoli, τῆς Prato, τῆς Pistoia, τῆς Volterra, καὶ ἄλλων ἔχουσα ἀκροπόλεις ἀναριθμούς καὶ καλῶς ὠχυρωμένας καὶ 16,000 στρατιωτῶν, τῶν μὲν ξένων, τῶν δὲ ἐγχωρίων ἀποτελούντων μέρος τῆς πολιτοφυλακῆς, τῶν πάντων γενναιοτάτων, εὐπειθεστάτων καὶ θερμοτάτων, ἐδύνατο νὰ παρατείνῃ ἐπὶ πολὺ τὴν ἄμυναν. Καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐπίστευε μάλιστα ὅτι ἐδύνατο νὰ νικήσῃ, ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ δυστυχῶς δὲν εἶχον τόσον μεγάλας τὰς ἐλπίδας.

Ὁ Μαλατέστα, μάλιστα, ἔχων τὴν διοίκησιν ὅλων τῶν φρουρίων τῆς πόλεως, ἐδυσπίστει πρὸς τοὺς πολιτοφύλακας· οἱ ἴταλοι ἱστορικοὶ κατηγοροῦσιν αὐτοῦ δικαίως, διότι κρυφίως ἐνῆργει ὑπὲρ τοῦ Κλήμεντος Ζ'. Βέβαιον δὲ εἶνε τοῦτο, ὅτι δὲν ἐδύ-

νήθη ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν Φλωρεντινῶν. Ὅσακις συνήνου νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν εὐπειθειάν των κατάρθωσεν, ὥστε πράγματι ν' ἀποτυγχάνωσιν οἰκτρῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἰσπανῶν στρατοὶ καὶ αἱ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πρίγκηπος τῆς Orange δυνάμεις τοῦ πάπα. Ὁ στρατηγὸς οὗτος εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του στρατόν, ἀνεὺ πολλῆς πειθαρχίας καὶ ἀνεπαρκῆς φέροντα πυροβολικόν. Ἀνήρχετο δὲ ὁ στρατὸς μέχρι τῶν 30,000, δυνάμεις λίαν ἀνεπαρκῆς ἵνα περιβάλλῃ ὅλον τῆς Φλωρεντίας τὸν περίβολον. Ὁ πρίγκηψ τῆς Orange ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Giramonte, ὅθεν μετ' ὀλίγον διήθυνε πάσας τὰς προσβολὰς του.

Ὁ ἀγὼν δὲν ἐβράδυνε ν' ἀρχίσῃ καὶ τὸ τηλεβόλον νὰ ἠχήσῃ διευθυνόμενον τῷ ὄντι κατὰ τοῦ ἀγίου Μινάτου, ὡς προειδεν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος. Εὐτυχῶς ὅμως τὸ μὲν πυροβολικόν δὲν ἐκέκτητο τὴν τρομερὰν δύναμιν, ἣν σήμερον γνωρίζομεν ὅτι ἔχει· ὁ δὲ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐν ὀλίγαις ἡμέραις εἶχεν ἰδιαζόντως αὐξήσει τὰ ἀμυντικὰ μέσα τοῦ προσβαλλομένου μέρους. Εἶχε στήσει ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ ἀγίου Μινάτου μικρὸν τηλεβόλον, ὅπερ καίτοι μικρότατον, καλῶς ὅμως χειριζόμενον ὑπὸ ἐμπείρου πυροβολητοῦ, ὃν ὁ λαὸς τῆς Φλωρεντίας ἐκάλει Λύκον, ἐπροξένει μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἵνα προστατεύσῃ τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο ἀπὸ τῶν βλημάτων, ἐκάλυψε τὸ ἐκτιθέμενον μέρος εἰς τὸ πῦρ διὰ σφαιρῶν ἐξ ἑρίου ἠρτημένων ἐκ ταινιδῶν. Αἱ ἐξ ἑρίου αὐταὶ σφαῖραι ἐξεμῆδένιζον τὴν βλάβην τῶν ἐρυθρῶν σφαιρῶν καὶ ἐξετέλεσαν τόσον καλῶς τὸ ἔργον των, ὥστε τὸ κωδωνοστάσιον προσφυλάφη ἐντελῶς.

Τὴν ἑσπέραν, ὅτε αἱ προσβολαὶ τῶν ἐχθρῶν ἔπαυον, οἱ δὲ Φλωρεντινοὶ δὲν ἔκκμον ἐξόδους, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐπανάρχετο εἰς Φλωρεντίαν περίλυπος. Λησμονῶν ἐπὶ τινὰ στιγμὴν τὴν ἀθλίαν τῆς πατρίδος του κατάστασιν, ἐλάμβανε τὴν ἀθάνατον αὐτοῦ γλυφίδα. Ἀφικνεῖτο εἰς τὴν ἀτραπὸν Cantinelle, εἰσῆρχετο εἰς τὴν Νέα Sacristie πλήρη τῶν ἔργων του καὶ ἐκεῖ εὗρισκε τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα ἀγάλματα, ἔργα τῆς μεγαλοφυΐας του, ἅτινα ὁ χρόνος ἐπεφύλαξεν ἡμῖν καὶ ἐμελλον νὰ κοσμῶσι τὸν τάφον τῶν Μεδίκων, οἵτινες παρήγγειλαν αὐτά. Τῶν ἀγαλμάτων τούτων τὰ μὲν ἦσαν ἤδη ἐξεργασμένα, τὰ δὲ μόλις ἐξήρχοντο ἐκ τοῦ μαρμάρου. Τὴν κεφαλὴν ἔχων κεκαλυμμένην διὰ περικεφαλαίας ἀντανα-

κλαστικῆς, ἣν εἶχεν ἐπινοήσει διὰ νὰ φωτίσῃ τὴν χεῖρά του, εἰργάζεται καὶ τὴν πρώτην πολλὰκις εὐρισκὸν αὐτὸν ἔχοντα τὴν γλυφίδα καὶ τὴν σφύραν ἐν τῇ χεῖρὶ. Τότε ἐξήρχετο ῥίπτων τελευταῖον βλέμμα ἐπὶ τὰ ἀριστουργήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται *Λαυρέντιος καὶ Ἰούλιος ἐκ Μεδίκων*, ἡ *Ἡμέρα, ἡ Νύξ*, τὸ *Λυκόφως καὶ ἡ Ἥως*.

Κατὰ τινὰ τῶν ὥρων ἐκείνων τῆς ἡσυχίας, ἐν τῇ Νέα Sacristie, ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου τοῦ ἀγάλματος τῆς *Νυκτός* εὗρέ ποτε τοὺς θαυμαστοὺς τούτους στίχους, οὓς ὁ Strozzi εἶχε χαράξει·

Ἦ Νύξ, οὐ τῆς ἐνδόξου γλυφίδος θαῦμα
ἐκ τῶν κόλπων τῆς ὕλης ἄγγελος σ' ἐξήγαγεν.
Ἰδὲ ὁποῖα ἀμέριμος ὀλιγωρία! Ζῆ καὶ κοιμᾶται.
Ἐγέρθητι, διαβάτα, θὰ σοὶ ὀμιλήσῃ.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐθεώρησεν ἐπὶ τινὰ στιγμὴν τὸ θεῖον ἄγαλμα, ὅπερ ὁ σίδηρος τοῦ ἐχθροῦ ἐμελλεῖ ἴσως νὰ θραύσῃ καὶ λαμβάνων μολυβδοκόνδυλον ἀπῆντησε τῷ Strozzi ἐν ὀνόματι τῆς *Νυκτός*·

Γλυκύ μοι εἶνε νὰ κοιμῶμαι, νὰ εἶμαι μάρμαρον
[χωρὶς ζωῆς
Ἐν τοῖς καιροῖς τούτοις τῆς δυστυχίας, τοῦ
[ὀνειδούς καὶ τῆς ἐπιβουλῆς.
Διὰ τί νὰ ζῶ, θεωμένη τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος;
Ἄφες μοι τὸν ὕπνον μου, μοὶ εἶνε προσφιλέης...
[Ὅμιλεῖ ἡσύχως.

Ὅτε ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ ἀγίου Μινάτου δὲν ἐβάρδιζεν εἰς τὴν Νέα Sacristie ἢ εἰς τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα, ὅπου ἤδρευε τὸ συμβούλιον τῆς ἀμύνης, οὐ ἀπετέλει μέρος, ἐκεῖνος ὃν ἡ Ἰταλία ἐδύνατο νὰ ὀνομάσῃ τὸν *ἔξοχον τεχνίτην*, διότι ὠνόμασε τὸν Δάντην τὸν *ἔξοχον ποιητὴν*, ἐπορεύετο ν' ἀναπαυθῇ εἰς τ' ἀνάκτορα τοῦ Strozzi. Ἡγάπα τὴν οἰκογενεῖαν ταύτην· τὰ τέκνα, δυνάμενα νὰ φέρωσι τὰ ὄπλα, ἦσαν ἀτρόμητα καὶ χαρίεντα, αἱ δὲ σκηναὶ τῆς πολιορκίας δὲν εἶχον διόλου ἐπισκιάσει τὸ λεπτόν καὶ θελκτικὸν πνεῦμα τοῦ πατρός των, ἀλλ' ἡ Bella πρὸ παντός εἵλκυε τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελον. Ἀμα ἐρχόμενον ἡ ὠραία νεᾶνις ὑπεδέχετο προῦπαντῶσα μετὰ σοβαρότητος πλήρους σεβασμοῦ καὶ ἔχαιρεν ἀκούουσα αὐτοῦ.

Ἡγάπα νὰ ἐρωτᾷ αὐτὸν περὶ τῶν πρώτων ἐτῶν αὐτοῦ, περὶ τοῦ παραχῶδους καὶ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου. Οὗτος δ' ἀμέσως εὐγενῶς διηγείτο τὰς παρελθούσας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ λίκνου του, τὴν πτωχείαν τῆς οἰκογενείας του, πῶς ἐγεννήθη ἐν Arezzo τῷ 1475, πῶς ἐδόθη ἐν Settignano εἰς τὴν γυναῖκα λιθοξόου, ἵνα θηλάζηται παρ' αὐτῆς. — Ὁφείλω, ἔλεγεν, εἰς τὸν

καθαρόν τοῦ Arezzo ἀέρα ὅ,τι ἰδανικόν δύναμαι νὰ ἔχω ἐν τῷ πνεύματι· καί εἰς τὸ γάλα, ὅπερ ἐθήλασα, τὸ σφυρίον καί τὰς γλυφίδας, τὰς ὁποίας μεταχειρίζομαι διὰ νὰ κατασκευάζω τὰς εἰκόνας.

Μετὰ τρυφεροῦ σεβασμοῦ ὠμίλει περὶ Λαυρεντίου τοῦ ἐκ τῶν Μεδίκων καὶ τοῦ πάπα Ἰουλίου τοῦ Β'. ὅστις εἶχε βίαιον τὸν χαρακτῆρα καὶ ἦτο καταλληλότερος νὰ φέρῃ τὸ ξίφος ἢ τὸν δακτύλιον τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἦτο ὅμοιον πρὸς τὸ ἑαυτοῦ. Διηγῆτο εἰς τὸ ὠραῖον καὶ θελκτικὸν τέκνον τὰς ἀθλιότητας καὶ τὰς εὐφροσύνας τῆς ὑπάρξεως μεγάλου τεχνίτου καὶ τὰς μεμονωμένας ἀγρυπνίας.

— Διὰ τί, ἠρώτησεν αὐτὸν ἐσπέραν τινὰ ἢ Bella ἐρυθριῶσα, διὰ τί, ὑμεῖς, οἵτινες ἔχετε τὴν καρδίαν τόσον ὑψηλὴν καὶ τόσον ἀγαθὴν, δὲν ἐλάβετε σύντροφον;

Ἐκλινε τὴν κεφαλὴν καὶ ἔμεινε ἐπὶ τινὰ στιγμὴν βυθισμένος ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ, ἔπειτα ὑψῶν τὸ μέτωπον μετὰ λεπτοῦ μειδιάματος ἐπιτῶν χειλέων·

— Παρατήρησόν με, Bella, εἶπεν· ἀπὸ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν προσβολὴ μανιώδους ζηλοτυπίας, καθ' ἣν χρόνον συνειργαζόμεθα ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Brancacci, ὁ Torrignano μὲ κατέστησε δύσμορφον συντρίψας τὴν ρινά μου καὶ ἔκτοτε διενοήθην, ὅτι δὲν μοι συνέφερε νὰ διατηρῶ ἐλπίδας ἐρωτικὰς!..

Ἐπειδὴ ἡ Bella διὰ τῆς κεφαλῆς ἐποίησεν σημεῖον ἀπαρνήσεως, ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐπανέλαβε δι' ὄφους σοβαρωτέρου.

— Παρεδεδομένος ὅπως εἰς τὴν ἐργασίαν δὲν ἐσκέφθην περὶ ἄλλου ἢ περὶ αὐτῆς· ἔσχον ὡς ἀξίωμα τὸ τῶν Hutz, παλαιῶν διδασκάλων [τῆς Ἀλσατίας Nit Lieber die Kunst (ἡ τέχνη ἐγένετο ὁ ἕρως μου). Οὕτω δὲ διήλθον αἱ ἡμέραι μου ἐνπυρετώδει ἐρημιά καὶ δὲν ἔχω ἄλλα τέκνα ἢ τὰ ἐκ μαρμάρου καὶ λίθου.

Ἐπειδὴ ἀπήγγελλε τὰς τελευταίας ταύτας λέξεις μετὰ ἀταράχου μελαγχολίας, ἡ Bella λαβοῦσα τὴν χεῖρα αὐτοῦ καὶ προσαγαγοῦσα αὐτὴν εἰς τὰ χεῖλη της εἶπεν.

— Μιχαὴλ Ἄγγελε! Ὅσω εὐγενὴς καὶ ἂν εἶναι γυνὴ τις διὰ τὴν γέννησιν καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῆς, εὐτυχὴς θὰ ἦτο ἐκείνη, ἥτις ἤθελε σὲ ἀγαπήσει· ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ ἐκ μαρμάρου καὶ λίθου τέκνα, περὶ ὧν ὀμιλεῖτε, ταῦτα θὰ ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος τὸ ἔνδοξον τῆς ἀθανασίας·¹ προνόμιον.

— Εἶθε ὁ προστάτης τῆς Φλωρεντίας ἅγιος Ἰωάννης ν' ἀκούσῃ τῆς εὐχῆς σου, Bella, καὶ μετὰ τῶν ἔργων μου νὰ σώσῃ τὰριστουργήματα τῆς προσφι-

λοῦς πόλεως, ἥτις εἶνε ὑπὸ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ προστασίαν!

Νύκτα τινὰ μετὰ μακρὰν ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς ἀμύνης συνεδρίασιν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἔστη πρὸ τοῦ κωδωνοστατίου, καὶ παρετήρει τὸ θαυμάσιον οἰκοδόμημα τὸ ὑπὸ τοῦ Giotto ἐγεσθὲν, ὅπερ ἐφώτιζεν ἡ σελήνη δι' ἀργυροειδοῦς φωτὸς· ἐθεώρει τὸ ἀριστούργημά του, ὅπερ δὲν ὠχρίασε παρὰ τὸν δόμον, ὅν ὁ Brunelleschi ἔθηκεν ἐπὶ τῆς Santa Maria del Fiora, ὅτε ἀμέσως εἶδεν ἠρέμα ἀνοιγομένην θύραν πλαγίως τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ ἐξερχομένης τρεῖς γυναῖκας ἐπιμελῶς περιβεβλημένας καλύπτρας. Ἄϊδου Φλωρεντῖναι γυναῖκες, ἐσκέφθη, λίαν εὐλαβεῖς· καὶ ἀκολουθῶν διὰ τοῦ βλέμματός τὰ βήματά των, «Ἄϊ δύο προσέθηκεν, ἔχουσιν ἀναμφιβόλως τὴν αὐτὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἢ τρίτη, ἢ μεταξὺ αὐτῶν βαδίζουσα, ἔχει αὐτὸ τε σχῆμα καὶ βάδισμα τῆς θεᾶς τῆς νεότητος· ἐκτὸς τῆς Bella δὲν ἐπίστευον, ὅτι ὑπῆρχεν, ἐν Φλωρεντία γυνὴ τηλικούτου ἔχουσα τὸ ἀνάστημα καὶ ἐπιθύρισε· Vera incessu patuit Dea..» Τὸ σύμπλεγμα ἐξηφανίσθη ἀμέσως καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἤρξατο πάλιν θαυμάζων τὴν Campanile, ὅτε Φλωρεντῖνός τις πλησιάσας εἶπεν αὐτῷ, ἀφοῦ πρῶτον ἐχαιρέτισεν αὐτὸν μετὰ σεβασμοῦ:

«Καίτοι οὔτε ἡ ὥρα οὔτε ὁ τόπος εἶνε κατάλληλος ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ἐπωφεληθῶ ἐκ τῆς περιστάσεως ν' ἀποτείνω ὑμῖν, Κύριε Μιχαὴλ Ἄγγελε, τὰς ταπεινοτάτας εὐχαριστήσεις μου· ὀνομάζομαι Φραγκίσκος Φερρούκης καὶ ἐπειδὴ ἐπληροφόρησαν ἡμᾶς, ὅτι ἐν μιᾷ τῶν τελευταίων ἐξόδων ἐξετέλεσα δεόντως τὸ καθήκον μου, προστιθέντες ἐν τῷ συμβουλίῳ τῆς ἀμύνης τὴν γνώμην ἡμῶν πρὸς τὴν γνώμην ἄλλων ἠθελήσατε εὐμενῶς νὰ μ' ἐκλέξητε γενικὸν ἐπιμελητὴν τοῦ πολέμου ἐν Empoli. Εἰμὶ δὲ ὑμῖν τόσῳ μᾶλλον εὐγνώμων, καθ' ὅσον εἶσθε συνδεδεμένος μετὰ τῶν Strozzi καὶ Malatesta, ὧν οὐδέτερος μὲ ἀγαπᾷ· ὁ μὲν Strozzi, διότι δὲν μ' εὔρεν ἐκ πολὺ καλῆς οἰκογενείας, ὥστε νὰ μοι δώσῃ τὴν χεῖρα τῆς θυγατρὸς του Bella· ὁ δὲ Malatesta, διότι γνωρίζει, ὅτι οὐδεμίαν ἔχω πρὸς αὐτὸν πεποιθήσιν καὶ διότι ἔσκωψα αὐτὸν διὰ τὸν ὅποιον φέρει πῖλον.² Ἐν τῇ καρδίᾳ πρέπει νὰ φέρῃ τις τὴν λέξιν ἐλευθερίαν!

¹) Σ. Μ. Διὰ τοῦ βαδίσματος· ἐφάνη ἀληθὴς θεά.

²) Ὁ Malatesta ἔφερεν ἐπὶ τοῦ πῖλου του τὴν λέξιν Liberté (ἐλευθερία).